Přítomnost

ROČNÍK VI. V PRAZE 21. BŘEZNA 1929. ČÍSLO 11.

O Volné myšlence a volném myšlení.

I.

Francouzský filosof Comte, positivista a po mnohých stránkách přímo otec dnešního hnutí Volné myšlenky, napsal toto:

»Positivní filosofie nepolemisuje s theologií; snaží se býti ji po právu, zkoumá podmínky jejího vzniku a význam její pro vzdělanost. Nikdo nikdy nedokazoval, že Apollon a Minerva neexistují; víra v ně odpadla sama sebou, když nesouhlasila s celkovým stavem duševního vývoje. Náboženství se stane samo sebou zbytečným, až positivní filosofie dospěje svého cíle, až positivní nazírání na svět pronikne veškerou společnost. Náboženství nepřináší člověku poznání pravdivého, ale má význam v mravním a společenském vývoji.«

Nedávno měla Volná myšlenka u nás jubilejní sjezd, a nejcennější dárek, který k němu dostala, byl projev básníka J. S. Machara, jenž ji označil za »jediný směr v českém národě, kterému lze dnes ještě důvěřovat«. Ukáži později, že by s námi bylo zle, kdyby už nikomu jinému opravdu nebylo možno důvěřovat; obávám se, že se tu rozhovořila jen nyní obecně známá Macharova hořkost. Citoval jsem úvodem Comta, který má široká positivistická záda; Volná myšlenka je jen žebro, vyňaté z kostry jeho positivismu, a napsal-li něco Comte, nelze říci, že to napsal zaostalec. Všimněme si, v čem se liší vědecký positivism Comtův od běžného positivismu Volné myšlenky. Comte praví: positivní filosofie nepolemisuje s theologií. Ale polemisování s theologií je denním chlebem Volné myšlenky a nejdůležitější její činností. Positivní filosofie snaží se býti theologii po právu, zkoumá její význam pro vzdělanost, — praví Comte. Velmi pochybuji, že by Volná myšlenka snažila se býti theologii po právu, oceňujíc objektivně její význam pro vzdělanost. Nikdo nikdy prý nedokazoval, že Apollon a Minerva neexistují: ale všechny časopisy Volné myšlenky jsou přímo nabity důkazy, že různí katoličtí Apollonové a Minervy neexistují; nakladatelství Volné myšlenky vydalo Brandesovu knížku, ve které se dokazuje, že ani Ježíš nikdy nežil. Náboženství samo sebou stane se zbytečným: kdyby Volná myšlenka v tohle věřila, nemohla by existovat; je založena na přesvědčení, že náboženství bude překonáno teprve po krutých a těžkých bojích.

Můj rozum vždy šel s Volnou myšlenkou. Nemohu říci, že také můj cit s ní vždy chodí. Prosím, aby mi bylo věřeno, že jsem se věru dost volně namyslil. Oh, jak volně jsme myslili my, lidé z této generace! Tak volně jsme často myslili, až se nám svět zdál malý jako tečka, mechanický jako hodinky a odpuzující jako štěnice! Žádný bůh s nebe nestrkal prsty do našeho obrazu světa, a byli jsme prosáknuti toliko duchem země a shledávali jsme jej opojivým a nepřáli si ničeho více; nezbyl v nás kousek theologie, a kdyby existovala jen ta morálka, která je do člověka vlévána nadsvětským strychtýřem, neměli bychom vůbec žádné morálky. Nemohu za to, že přes to přese vše na mne vždy působila Volná myšlenka dojmem velmi šedivým, asi takovým, jaký měl Goethe nad spisy francouzských encyklopedistů. Píše v »Dichtung und Wahrheit«:

»Encyklopedisti v nás budili dojem jako velká továrna, rozsáhlý, matoucí mechanismus s velkým hlukem a lomozem... Prudký spor francouzských filosofů s kněžími byl nám celkem lhostejný. Senzační, zakázané knihy nedělaly na nás žádný dojem; nechápali jsme, jak takové knihy mohou být nebezpečny. Připadalo nám to tak šedivé a mrtvolné, že jsme se musili namáhat, abychom vydrželi v přítomnosti této filosofie... Jak prázdně a dutě bylo nám u srdce v tom smutném atheistickém pološeru, ve kterém zmizela země se svými tvary a nebe se všemi svými hvězdami. Jakási hmota existuje prý od věčnosti a věčně se pohybuje a plodí prý tímto pohybem zleva napravo a na všechny strany nekonečné zjevy života.«

A Goethe nebyl svatoušek a neutekl od encyklopedistů, této Volné myšlenky osmnáctého století, proto, aby se bojácně chytil kněžské kleriky. Po celý svůj dlouhý život nepřestal být volným myslitelem v nejkrásnějším slova smyslu. Co se v něm tedy bouřilo proti encyklopedistům? Nepochybně jeho vůle, jeho životní instinkt, které zasluhují právě tolik pozornosti jako rozum.

Před sedmi lety, v knížce »Jací jsme«, takto jsem charakterisoval roli Volné myšlenky v českém národě:

»Lid držel se katolicismu proto, že naše protikatolické hnutí nemohlo mu dáti nic tak veselého jako Vánoce a nic tak jarého a plného nadějí jako Velikonoce. Hnutí Volné myšlenky nemohlo, myslím, proto tak dlouho překovat katolicismus v srdci lidu, poněvadž je z největší části velmi smutné a suché... Volná myšlenka nepředkládala národu nic, čím by mohl žíti a zač by chtěl vyměnit své náboženství... Lid si přeje laskavějších a vlídnějších názorů a touží míti hrůzy materialismu pokud možno daleko od těla. Jediná věc, kterou udělalo protikatolické hnutí dobře, je pálení hranic o svátek Husův. To vyhovuje zakořeněné lidské touze po symbolismu, obřadnosti a poesii.«

Jsem tedy v situaci, jejíž částečnou podivnost nepopírám. Můj rozum, jak jsem řekl, jde s Volnou myšlenkou, můj cit nikoliv. Mohl bych říci, co odpověděl starý německý básník, když mu vytýkali, že není udělán podle pravítka:

Ich bin kein ausgeklügelt Buch,
Ich bin ein Mensch mit seinem Widerspruch.

Ale cítím, že by to nestačilo. Snažím se rozumově si objasnit tento rozbor, ve kterém nejsem ovšem sám (v tom případě bych o tom nemluvil), ale většina inteligentů, které znám. Musí být za ním hlubší smysl. Jsme v takové situaci: uvěřit v to, co nám theologie předkládá, nemůžeme, dokud jsme se nezbláznili. Ale spokojit se Volnou myšlenkou nemůžeme, dokud jsme nepotlačili část svých instinktů.

Jsou v tom rozporů dva momenty. První je, řekl bych, filosofický, druhý sociologický. O prvním se zmíním jen zcela krátce, neboť nemám v úmyslu zabývat

se zde filosofii. Volná myšlenka je cele založena na starém a suchém racionalismu a positivismu, jejichž základy jsou dnes již otřeseny. Neopírá se o novou filosofii, ale o dosti starou, která byla zvyklá obracet se jen k rozumu, ne k vůli a srdci, jež také chtějí něco od filosofie. Moderní filosofie naproti tomu je skoro veskrze voluntaristická — je tedy v našem sváru s Volnou myšlenkou něco ze sváru dvou filosofií, moderní a tou, která byla moderní před padesáti lety. I tak přímý positivista, jako František Krejčí, nemůže neříci, že »striktní positivism nepostačuje«. Část naší nechuti k Volné myšlence je tedy zcela jistě v nechuti k positivismu a racionalismu starého data. Byli jsme ošleháni již jinými větry než ti, kdož zakládali Volnou myšlenku.

Druhým momentem, sociologickým, budu se zabývat šíře.

F. Peroutka.

POZNÁMKY

Odporně zvědavé obecenstvo a zdrželivý novinář.

Závěrem k líčení ve při Michálko-Klepetář před nejvyšším soudem napsal »Večerní list«:

»Obecenstvo bylo často až odpudlivě zvědavé, zvláště dámy. Jejich lačnost shlédnouti obžalované a dostati se k nim pod nejrůznějšími záminkami byla odporná a nedůstojná.«

Tak tedy se chovalo nedůstojné publikum. V témž článku výše líčí redaktor »Večerního listu«, jak důstojně a bez odporné zvědavosti se naopak v procese Klepetářově choval on:

»Držíce se zásady, že »Večerní list« chce nebo má všechno, snažili jsme se zjistiti přirozeně co nejvíce... Jeden z našich zpravodajů, snaže se získati všechny zprávy přímo od pramene, nabídl se prvnímu státnímu zástupci B. Papíkovi, že mu bude průběh procesu jako jeho osobní stenograf zapisovat. Dr. Papík, který ovšem nevěděl, že tu jde o reportéra »Več. listu«, nabídku přijal. Jako zástupce dra Chmelíka dostal se náš reportér i na tajná líčení. Kromě toho po čas procesu procházela jeho rukama řada rozličných dopisů, které psaly různé osoby ve smyslu přátelském i nepřátelském státnímu zástupci, jakož i veliký počet policejních relací, zejména o chování Kovářové.«

A výsledek tohoto studia? Je nemalý:

»Zajímavé věci vyprávěla Balintová o knížce o prostitutkách, kterou vydal Klepetář pod jménem J. Novák. Tato knížka obsahuje prý mnoho ze života jeho milenky. I datum ztráty panenství hlavní hrdinky se shoduje.«

Takto tedy naopak chová se zdrželivý a důstojný novinář. Publikum, odporné ve své lačné zvědavosti, tlačilo se, aby vidělo Klepetáře. Novinář, důstojný ve své zdrželivosti, naproti tomu jen zjišťuje přesné datum, kdy Klepetářova milenka ztratila panenství. Publikum se tlačí, ale novinář se tlačit nemusí: ten funguje při veřejném líčení jako stenograf, při tajném jako zástupce advokátův. Doufáme pevně, že, kdyby byl dr. Papík věděl, kdo se mu to nabízí za stenografa, že by s ním byl udělal to, co se při takových případech s redaktory »Večerního listu« úhrnem má dělat: že by ho byl vyhodil. A myslíme, že ani odporně zvědavé publikum si nemusí nechat líbit, aby každodenní profesionální šimrač této odporné zvědavosti na konec dělal, že se nad ní pohoršuje; nemá mluvit o odporné zvědavosti ten, jehož výdělek je cele na ni odkázán a jenž jí každý den dělá nejschopnějšího kuplíře.

POLITIKA

Edvard Maška:

Církve ve světských službách.

Jubilejní číslo jednoho pražského deníku přineslo v anketě na téma »Co přejete republice do druhého desetiletí?« mezi mnoha jinými i odpověď dr. J. Herbena, nad níž zajásalo srdce tak mnohého odpůrce Říma. »Přeju rozluku církve od státu«, praví tu dr. Herben a dodává, že v prosinci v roce 1918 byla by se dala rozluka velmi snadno provést, leč, jak se dnes věci jeví, že se již rozluky asi nedočká. Zastával jsem vždy stanovisko, jehož je dr. Herben neohroženým tribunem, domnívám se však, že s hlediska politického bylo nanejvýš prospěšno, že v prvém desetiletí rozluka provedena nebyla. To ovšem neznamená, že bych otázky politické kladl nad otázky svědomí, leč i tak je to věc hodně problematická, neboť otázky svého svědomí řeší si každý jednotlivec přece sám.

Nejsem politik a proto mi nelze říci, bude-li československému národu prospěšno, provede-li rozluku v příštím desetiletí, jsem však pevně přesvědčen, že ono podvědomé opomenutí učiniti tak v roce osmnáctém přineslo více užitku než škody. Následujícími řádky chci to osvětlit.

Kněz státem uznané církve je zároveň státním úředníkem a není-li zrovna politickým či nacionálním kverulantem, pak i v tomto svém úřadě hájí zájem toho státu, kterým je vydržován. A nemá-li rozčísnuté svědomí, pak i jeho modlitby za blaho státu jsou vroucí a upřímné. A nyní si představme, že by v tom největším chaosu, jaký po převratě nastal, byla revolučním zásahem, diktovaným citovým vzplanutím, zmařena touha tak mnohých kněží: modliti se za blaho osvobozeného státu. Katolická církev dala českému národu značný počet vlastenecky cítících kněží; nedomnívám se, že převrat s okamžitou církevní odlukou by byl jejich řady rozmnožil. I za dnešních poměrů je hrstka kněží přímo v protistátních službách, a není věru třeba velké fantasie, aby si člověk dovedl představiti, jak by to bylo vyhlíželo tenkrát. Místo, abych povolil uzdu vlastní fantasii a vykreslil obrázek poměrů, jaké by asi zavládly po provedení církevní odluky hned v roce 1918, poukáži raději na několik fakt z činnosti církví státem neuznaných.

Je jich u nás víc než dost a všechny se chlubí, že rozluku církve a státu provádějí v praxi. Jenže ve většině případů je to ctnost z nouze. Gesto: my od státu ničeho nechceme — je jen výplodem nezměnitelné skutečnosti, že stát nic nedá. Stalo se však, že jisté náboženské sektě někteří vlivní činitelé nabízeli, že prosadí, aby byla státem uznána. Hlava společnosti odmítla tuto lákavou nabídku. Proč? Idealismus? I kdepak? Stát totiž požaduje od církve, již uznává, aby její duchovní měli vysokoškolskou kvalifikaci, a té ve zmíněné společnosti jakož i v ostatních není. Ovšem, uznávám, že Ježíšovi učedníci byli rybáři, ale odmítavé gesto, plné neoprávněné

pýchy a zpupnosti, jehož se pak ještě využívá agitačně, není rovněž výrazem křesťanství.

Téměř všechny ty naše státem neuznané církve jsou vydržovány penězi ze zahraničí. Nelze se tudíž diviti, že zájem takového kazatele některé odbočky zahraniční církve je poněkud jiný než zájem kněze církve státní. Je také s lidského stanoviska omluvitelno, že jeho zájem o blaho zahraničního služebdárce je větší než o blaho vlastního státu. Dříve než přikročím k vylíčení, jak se takovýto projev různých zájmů projevuje v praxi, musím poněkud odbočit.

Když jsem před třemi lety uveřejnil v tomto listě svou první studii o sektách a prorocích u nás, došel mne kromě mnoha jiných také jeden písemný projev z Ameriky. Pro zajímavost uvedu z něj výňatek:

»Oklikou přes Ameriku dovídám se o Vašich článcích, za které Vám tisknu bratrsky ruku. Budete-li si přáti, pošlu Vám několik gloss a biografií toho vzácného amerického farizejského exportu, jak jsem jej měl za 25 let své kazatelské činnosti v Americe příležitost poznati. Mám na mysli řadu oněch »nebeských pilotů«, šplhavců a chameleonů, kteří přišli napravovat a zachraňovat mladou ČSR americkou bigotností a farizejským puritánstvím. Nehledě k p. X., jenž je psychosou zatížený, neodpovědný paranoik, mám na mysli ryzí americký export: Dr. Y. absolvent vesnické trojtřídky v moravských horách, dr. Z., kromě svého pobožnůstkářského chameleonství velmi podnikavý človíček, vymítač ďáblů dr. U. a slavomamem spitý hypochondr profesor T. (V Americe každý potulný šumař nechá si říkat profesor.) — Mám příležitost čísti jejich boucharonské raporty o obrozující a záchranné práci, kterou konají v ČSR. Jako poctivému člověku hnusí se mi jejich barnumský způsob mámení peněz a předstírání, že obrátí na křesťanství peklu propadlý československý lid. — Srdečně Vás zdraví A. B. C., duchovní ..... cké církve ve V.«

Dopis je zajímavý po několika stránkách. Předně je v něm narážka na doktoráty a profesury uváděných osob. Pisatel píše důsledně všechny tituly v uvozovkách. Za druhé je tu zmínka o raportech a o barnumském způsobu mámení peněz. Ač k podstatě mého pojednání vztahují se vlastně jen poslední dva body, nemohu si odpustit, abych neřekl také několik slov na vysvětlenou k těm titulům.

V Americe nemá titul ceny. Oceňuje se člověk, jeho charakter a práce, a proto je titul snadno dosažitelný. Z doktorátu si lidé dělají dokonce švandu a volají na doktory posměšně — d o g (pes). V Americe je řada universit, a poněvadž nejsou vydržovány státem, ale jsou odkázány kromě příležitostných podpor a odkazů od zámožných občanů hlavně na školné studujících, vládne mezi menšími ústavy živý konkurenční boj, který se vybíjí ponejvíce v tom, že se všemožně usnadňuje studium a získání doktorátu se činí co nejsnažším. Jsou dokonce i školy, které dodají učebnou látku až do domu, a tak celou universitu možno udělat doma v křesle u krbu. Ba i ti, kdo studují v seriosnějších ústavech, mají to dosti snadné. Dobrým sportovcům se leccos promine a pak — jsou tu lidé, kteří vám za 200 dolarů vypracují nádhernou disertaci. Nejpovedenější jsou však university církevní. Ty jsou na tituly nejštědřejší. Hlavní věcí je umět kázat a mít řečnický »pep«. To je nade všechny vědomosti.

A nyní k těm raportům. Američtí dobrodinci, většinou bohatí průmyslníci a obchodníci, podporují velmi vydatně nejen svou církevní práci, ale i misionářskou činnost za hranicemi. V Číně, Indii, Kongu a také Československu je mnoho lidí, kteří nejsou dobrými křesťany, a ty je třeba obrátit. Protože dobrodinci jsou však obchodníci, chtějí také vidět úspěch svých peněz, a to pěkně černě na bílém. Našince to až zaráží, když čte, že pokladník kteréhosi konventu v Pennsylvanii předložil svým souvěrcům zprávu, že obrácení jednoho černocha na křesťanství přijde průměrně na 16.000 Kč. Nejdražší jsou Japonci — 26.000 Kč.

U nás jsou úspěchy různých těch misií pramalé. Od převratu nezískaly všechny ty církve dohromady více než 10.000 duší. Do Ameriky musí se však posílat zprávy o úspěchu. Proto pisatel hořejšího dopisu naráží na boucharonské raporty. Zdejší misionáři musí přece posílat nadšené zprávy o úspěších, aby měli nějaký důvod pro svou existenci. Proto se posílají parádní výkazy, které se ovšem smolí všelijak.

Nejjednodušší způsob je ten, že se vyrábí umělá fluktuace. Na př. za celý měsíc nebyl získán ani jeden nový člen. To ovšem nelze do měsíčního výkazu napsat. Napíše se tedy, že pět nových přibylo a 5 dosavadních zase ubylo; 3 se odstěhovali jinam, jeden umřel a jeden vystoupil. Stav zůstává stejný, ale je vidět práci.

Nedávno vyšla kniha dr. J. Melana »Opuštěnci boží«. Autor líčí v ní několik postřehů ze své návštěvy v blázinci. Nejpěknější z nich je historie starého kněze, doktora dupplex, melancholika, který se bojí, že prodával nebe, kterého není. »Bojím se, že není Boha«, šeptá jeho vetchý ret. Zamyslíte se nad touto povídkou a řeknete si: Hle, duchovní aristokrat, muž, jenž klesá pod tíhou nejistoty, jehož duše, přesvědčivší se, že neví a nezví, volí raději odchod do říše stínů. Naproti tomu všichni ti hlasatelé moderního křesťanství jsou takové robustní struktury ducha, že podobné pochybnosti je ani nenapadnou. Tak mnohého z nich Amerika naučila, že s Bohem a lidským svědomím se dá zrovna tak dobře spekulovat, jako s čímkoli jiným. Spekuluje se tedy na zbožnost.

Leč to ubožáctví lze spatřovati i v jiném. A tu opět přicházím k tomu, čím jsem svůj článek začal. Kazatelé, placení cizím státem, řekněme ku př. Amerikou, slouží vlastně Americe. Neboť dobře platícímu služebdárci nutno projevovat oddanost. S tím obrácením těch nevěřících to nejde tak, jak by si zbožní mecenášové přáli, a proto je třeba svou oddanost i jinak projevit. Ubohá, nevědomá, o chleba se bojící česká duše je ochotna posloužit jakoukoli zprávou pánům za velkým rybníkem. Stačí jen pokyn.

Musím se smát, když tak někdy čtu nějakou nafouknutou novinářskou zprávu o hospodářské špionáži v Československu. Takové romantické návštěvy v průmyslovém podniku s fotoaparátem pod náprsenkou se vyjímají velice pěkně v biografu, ve skutečnosti však se toho dosahuje, myslím, mnohem snadněji. Vždyť stačí, aby si některý cizí mecenáš přinesl s sebou do Československa »a letter of introduction« od ústředí své církve, a takový ubohý dnes-kazatel, včera-sedlář, krejčí, švec, je z návštěvy celý u vytržení a je ochoten říci svému nepřímému služebdárci více než sám ví.

Byl jsem svědkem, kterak při jednom pražském mezinárodním kongresu se jeden z účastníků vyptával zdejšího člověka na různá data týkající se výroby, počtu nezaměstnaných, průměrných mezd a zajisté, že i jiných zajímavých věcí, kterým jsem ovšem nemohl již naslouchat, ježto by bylo neslušno vyčkávat až dotyční

pánové zahájí opět rozhovor, jejž při mém příchodu přerušili.

Byl jsem jindy zase svědkem, kterak se vyřizoval písemný dotaz z ciziny. Jednalo se o státní dodávku. Dotaz zněl: Vyšetřete, zda zahraniční firma může pro vaše ministerstvo (to a to) vykonati ty a ty práce. A ihned následovala u známého člena a úředníka v ministerstvu telefonicky vyšetřená odpověď: Zahraniční firma nemůže pro náš úřad vykonávati jakékoli práce, ale může tak učiniti prostřednictvím některé zdejší firmy. Dotaz sám o sobě není nijak nebezpečný, to pikantní při něm je jen to, že byl vyšetřován a vyřizován náboženskou společností.

Jedna církevní společnost dává svým členům k vyplnění dotazníky s více než sto otázkami. Takováto generální zpověď může v nepovolaných rukou býti velmi užitečným materiálem. Jiná má zase zvláštní fond, který je k disposici pracovníkům pro případ návštěvy nějakého cizince s doporučujícím dopisem. Pracovník i s najmutým autem musí být pak dotyčnému k disposici jak dlouho si bude přát. A tak bych mohl uvésti ještě několik příkladů, nemíním však tím zastrašovat: chci jen docíliti toho, aby se o tom více vědělo. Neboť když se o tom ví, pak i možné nebezpečí se snadněji zažehná.

A konečně bych si přál, aby i samotní kazatelé v službách zahraničních církví si to uvědomili, neboť — milerád to doznávám — slouží často zájmům několika zahraničních podnikatelů, aniž si to sami uvědomují. Docela nevědomky podávají své zprávy, ve snaze posloužit, a mnohdy ani netuší jejich dosahu. Ovšem jsou i takoví, kteří tak činí vědomě, a jediným trestem, jenž je za to stihá, je jen to, že se jim daří mnohem lépe než těm prvým.

Koho chleba jíš, toho píseň zpívej, dí staré rčení. Kdo ví, jakou píseň by bylo pělo naše oficielní duchovenstvo, kdyby hned po převratě byla provedena odluka církve od státu. Stává prý se v Americe, že některý obchodník snaží se poškodit konkurenci tím, že si pozve výmluvného kazatele některé docela jiné církve než jaká dosud v tom městě jest, sám jej vydržuje a boje, který se pak mezi duchovními obou církví rozpoutá, využije šikovně pro svou reklamu. Jak by to nyní asi vyhlíželo u nás? Je lépe, má-li duchovenstvo na zřeteli zájem státu jako celek, než aby bylo v područí jednotlivých jeho skupin. A ještě horší, kdyby středisko jeho zájmu mělo býti za hranicemi státu, jak jsem názorně ukázal na příkladech kazatelů cizích vyznání.

Myslím, že by se nemělo podceňovat poněkud již otřelé rčení, že Anglie posílá do cizích zemí vždy nejdříve misionáře, ten upraví cestu obchodníku, nu a pak na obranu obou tam musí přijít voják. Jiné státy vzaly si z toho příklad a dělají to také tak. My sice jako mladý stát nemůžeme rozesílat misionáře, ale můžeme se zatím aspoň bránit jich vlivu.

Ing. Karel Kříž:

Rozmach německého válečného loďstva.

Memorandum německého admirála Grönera, které nedávno publikoval v Review of Reviews Wickham Steed, upoutalo pozornost světové veřejnosti. Admirál Gröner dokazoval přesvědčivě, že Německo potřebuje moderní velké bitevní lodi, jak pro obranu svých zájmů, tak i pro určité zabezpečení své posice v Německém a Baltickém moři, hlavně vzhledem k tomu, že Východní Prusy nesouvisí s jeho hlavním územím. Toto důvěrné memorandum, určené původně pouze pro presidenta Hindenburga, dostalo se dosud neznámým způsobem do rukou významného anglického publicisty Steeda, který neváhal v zájmu světového míru je uveřejniti. Je známo, jaká krise vypukla v německé vládě pro stavbu nového křižníku, jenž ponese jméno »A«. Teprve osobní zasažení Hindenburgovo a Grönerova pohrůžka demisí přiměly parlament k povolnosti. Hindenburg nechtěl připustiti demisi Grönerovu a krom toho chtěl prosadit svůj plán vybudování nového německého válečného loďstva — ovšem v mezích versaillesské smlouvy — který bez Grönnera se mu zdál neuskutečnitelný.

Rozmach německého válečného loďstva ušel poněkud světové pozornosti, neboť svět se domníval, že versaillesská smlouva jakémukoliv obnovení německého bitevního loďstva položila dostatečně silné hráze. Vskutku opatření, která jsou ve versaillesské smlouvě, postrádají drastické příkrosti. Tato smlouva stanoví, že německá námořní válečná moc nesmí přestoupiti počet šesti bitevních lodí typu »Deutschland« nebo »Lothringen«, šesti lehkých křižníků, 12 torpédoborců a 12 torpedových člunů. Stavba anebo opatření ponorných člunů jest zapovězeno. Válečné lodi, které by snad Německo chtělo budovati jako náhradu starých lodí, nesmí přesáhnouti určité, smlouvou přesně stanovené tonáže. Tak podle článku 190 smlouvy bitevní lodě nesmí míti přes 10.000 tun, lehké křižníky 6.000 tun, torpédoborce 800 tun a torpedové čluny 200 tun. Smlouva pamatovala také na to, aby Německo nadbytečně často neobnovovalo své válečné loďstvo. Předpisuje proto, že bitevní jednotky jednotlivých zmíněných typů je dovoleno nahrazovati pouze v určitých periodách. Těžké bitevní lodě a křižníky po dvaceti letech, torpedoborce a torpedové čluny po patnácti. Versaillesská smlouva výslovně podotýká, že tato ustanovení se nevztahují na případ, kdy dotyčná bitevní jednotka by byla ztracena.

Až dosud Německo velmi bedlivě dbalo toho, aby ustanovení versaillesské smlouvy byla do posledního písmene dodržována. Nikdo ovšem není tak pošetilý, aby se domníval, že tato omezení zůstanou navždy v platnosti. Časem bude nezbytno dáti Německu i v tomto směru větší volnost. Ačkoliv to Němci až dosud nikdy veřejně neřekli, počítají s tím, že v době snad nepříliš vzdálené budou moci ať už právem či neprávem tato omezení přestoupiti. Nejlepším důkazem je počet německých důstojníků na válečných lodích, srovnaný s počtem mužstva. Versaillesská smlouva stanoví, že Německo může míti na válečných lodích mužstvo, skládající se výhradně z námezdních dobrovolně odvedených mužů, kteří se zaváží sloužiti nepřetržitě nejméně 12 let. Před válkou se mužstvo německého válečného loďstva skládalo takřka výlučně z branců, kteří sloužili jako všichni ostatní branci 3 léta. Německo nesporně počítá s tím, že jeho dnešní námořní bitevní moc je pouze zárodkem příštího velkého bitevního loďstva.

Roku 1927 sloužilo na německých válečných lodích 4979 důstojníků a 9935 mužů. Připadali tedy dva muži na jednoho důstojníka. Ačkoliv válečné loďstvo v tomto roce se skládalo asi z 12 bitevních lodí a křižníků, sloužilo v námořnictvu aktivně 12 admirálů, 147 kapitánů

a velitelů a 518 důstojníků nižší hodnosti. Anglický odborník soudí, že Německo má sedmkráte tolik námořních důstojníků, než jeho loďstvo potřebuje. To znamená, že v případě potřeby by Německo dovedlo svým důstojnictvem obsaditi daleko větší počet lodí než nyní má. K tomu jest třeba ještě připočísti, že každý prostý námořník, který slouží 12 let, by velice dobře mohl se ihned státi nižším důstojníkem. Námořníci se přijímají po neobyčejně pečlivých a důkladných psychotechnických zkouškách, které jejich kvalifikaci po stránce fysické i duševní zkoumají. I v tomto směru použilo Německo všech moderních amerických method, takže lze říci, že po stránce dokonalosti výcviku nezůstává malé německé válečné loďstvo pozadu za žádným loďstvem světa.

Není bez zajímavosti zmínit se prozatím alespoň stručně o tom, že těsně po válce Německo vůbec nechtělo míti válečné loďstvo. To proto, že zklamání z válečného loďstva císařského Německa bylo ještě příliš živé. Přes všechnu péči, která byla námořnictvu věnována, vypukla koncem války na německých lodích vzpoura, námořníci po ruském způsobu zřizovali vojenské rady, odepřeli bojovat a dokonce vydrancovali několik měst. Tento konec zatvrdil mnoho Němců proti námořnictvu vůbec. Ale čas plynul a na rány se zapomínalo. Dnes je válečné loďstvo opět v rukou monarchisticky smýšlejících vysokých důstojníků, kteří také sedí v ministerstvech a vyběhávají potřebné peníze na loďstvo. Dnes zase se šíří anglofobský duch v loďstvu, a Němci počínají býti na loďstvo opět pyšni. To je však kapitola sama pro sebe, na kterou tu není místa.

Berliner Tagblatt věnoval v únoru 1928 řadu článků německému válečnému loďstvu, které našly ohlas i v tisku anglickém, kde byly důkladně doplněny. Zejména Manchester Guardian a pak některé revue — Nineteenth Century and After a jiné — věnovaly německému válečnému loďstvu pozornost, která byla však v Německu přijata s jistými rozpaky a s naprostým mlčením. Ještě třeba snad dodati, že toto mlčení se rozhostilo na všech stranách bez výjimky politického vyznání.

Věci vypadají dle tohoto německého a anglického materiálu asi takto:

Do roku 1921 se Reichstag o válečné loďstvo vůbec nestaral a nechtěl na ně poskytnouti peněz. Pak se však nálada dík úsilovné propagandě od muže k muži, kterou provozovali známí zájemci, pomalu měnila, a v březnu 1921 odhlasoval parlament na stavbu válečné lodi »Emden« částku, která postupně vzrostla až na 1,500.000 liber. Cena tohoto malého křižníku je neobyčejně vysoká u srovnání s cenami bitevních lodí v jiných státech. Proti ceně předválečné je vyšší asi o 75 procent. Od té doby však Německo vynaložilo na stavbu nových válečných lodí a na opravu lodí starých celkem 10,500.000 liber šterlinků v rozpočtu vykazovaných částek, což je peníz velice slušný na zemi, která tvrdí, že není s to unésti břemene reparací.

Roku 1925/1926 schválil Reichstag stavební program, který obsahoval stavbu čtyř křižníků a 12 torpedoborců. Roku 1928 bylo odhlasováno započetí stavby prvého křižníku, který má státi obrovskou částku 4,000.000 liber šterlinků. Je pozoruhodno, že tato stavba se prosadila, ač ohrozila celou vládu i koalici. Netřeba snad podotýkati, že byla jako obvykle motivována důvody »šlechetnými«, to jest potřebou dáti dělnictvu práci, jakoby na př. stavbou železnic nebo nemocnic či jiných obecně prospěšných podniků se dělnictvu práce nedávala.

To však ještě všechno nic není. Odhalení Berliner Tagblattu, doplněná z anglických pramenů, jsou přímo senzační a zasluhují pozornosti i v Československu.

Zkoumáme-li totiž náklad, vynaložený na stavbu německých válečných lodí, přicházíme přímo ke kuriosnímu závěru, že Německo platí za stavbu lodi a za materiál přibližně dvakráte tolik, co každá jiná země. Tak na příklad nová válečná loď, zmíněný křižník »A«, bude státi pouze o třetinu méně než bitevní loď prvé velikosti, »Nelson«, která má 35.000 tun a jejíž stavbu Anglie s takovou námahou prosadila. Německý křižník však bude míti pouze 10.000 tun! Německu přijde každá tuna válečné lodi typu křižníku na 200 liber šterlinků, nepočítajíc do toho vyzbrojení lodi. Malý torpedový člun stál 187.000 liber šterlinků.

R. 1926 nový křižník »Karlsruhe« dle rozpočtu měl státi 1,425.000 liber šterlinků. Za rok však již bylo na jeho stavbu vynaloženo 2,025.000 liber št. a nikde nebylo nikomu podáno nejmenší vysvětlení, proč byl rozpočet přestoupen o 40 procent. Nebo dále: v rozpočtu na rok 1927 byla položka 1,800.000 liber št. na děla pro novou válečnou 10.000tunovou loď, což znamená, že jenom děla budou státi 40 procent toho, co bude vynaloženo na celou loď. Jaký div, že taková data nezbytně musí vzbuzovat pozornost za hranicemi?

Samozřejmě, že Němci nejsou tak pošetilí, aby přepláceli materiál o 40 procent. Tajemství je v jakosti a zpracování materiálu. Jelikož je počet německých lodí přesně omezen, je nasnadě, že se vedení snažilo postaviti tedy lodě takové, aby v nich byla obsažena síla loďstva podstatně silnějšího. Jak dnes věci vypadají, může se dokonale vyzbrojená moderní německá loď postaviti buď lodi více než dvojnásobně silnější nebo dvěma lodím s ní stejné tonáže. Vybudování lodi a celému zpracování věnuje se krajní péče, která ovšem je velice nákladná, ale vzhledem k tomu, že Reichstag je ochoten peníze povolit, cena nerozhoduje. Proto se užívá v konstrukci nových křižníků nejmodernějších a nejnákladnějších method. Lodi jsou stavěny z nejdražší, nejlepší a nejodolnější oceli, pláty a rámy nejsou spájeny nýty a pokrývány tvrdšími vrstvami, nýbrž elektricky svářeny. Tím a ještě řadou jiných method nejenom že se loď stává technicky nesmírně dokonalejší než jiné, ale co hlavního, šetří se velmi mnoho na tonáži, takže — abychom se laicky vyjádřili — se do těch 10.000 tun pak daleko více »vejde«. Křižníky mají nejmodernější parní turbiny, které mohou vyvinouti obrovskou a při tom velmi ekonomickou rychlost. Jsou opatřeny výhradně Dieselovými motory poslední konstrukce, které jsou velmi výhodné jak po stránce účinnosti, tak i po stránce ekonomie do spotřeby paliva. Nebylo šetřeno experimenty, které potrvaly často řadu měsíců a stály nesmírně mnoho peněz; za to vymoženosti na lodi uskutečněné jsou vskutku arcidílem moderní loďařské techniky.

Několik příkladů:

Křižník »Königsberg«, který má tonáž pouze 6.000 tun, je neobyčejně silně chráněn proti napadení jak pod ponorovou čárou tak i nad ní. Má rychlost 32 uzlů za hodinu, tedy je podstatně rychlejší než obdobný typ křižníků anglických. Angličané vypočítávají, že by obdobné jejich křižníky (jsou to typy, nesoucí jména dle jednotlivých hrabství) mohl účinně napadnouti, poškoditi a ujeti, aniž se dostal do řádné bitvy a dělostřeleckého ohně. Má velmi ekonomickou rychlost, která mu umožňuje uraziti 7.500 mil bez obnovení zásob paliva — to znamená rozměr oceánů! — a je vyzbrojen zkázonosnými 6palcovými děly, která se tak dobře v poslední válce osvědčila. Těchto děl má devět a kromě toho má čtyři 3·4palcová děla protiletadlová, 18 strojních pušek zvláštní konstrukce, 12 torpedových zařízení na vrhání torped a krom toho je vybaven nejmodernějším zařízením na kladení min.

Tento křižník Königsberg je dále ještě pozoruhodný tím, že může vypáliti 54 ran ze svých šestipalcových děl stolibrových projektilů na dálku 11 mil za jedinou minutu. Při tom však jsou jeho děla zařízena tak, že mohou býti obrácena všechna na jednu stranu — libovolnou — takže jeho bojovná kapacita je vlastně zdvojnásobena. Připočteme-li k tomu již zmíněnou obrovskou rychlost, je jeho bitevní kapacita podstatně vyšší než bitevní křižník dvojnásobné tonáže.

Tato překvapující data jsou však ještě překonána údaji o nových čtyřech bitevních lodích, jejichž výzbroj je ještě dokonalejší. První z nich byla loni v Kielu započata v září. Němci jim říkají »kapesní válečné lodě«, a toto označení dosti dobře vystihuje jejich dokonalost. Tento typ má sice jen 10.000 tun normální tonáže dle Versaillesské smlouvy, ale tato tonáž odpovídá pouze 9.000 tunám normální tonáže. Při tom je loď dokonale chráněna na všech podstatných částech, takže je prakticky takřka nezranitelna. Podpalubí, kde jsou stroje, topivo a náboje stěsnány do nejmenší možné plochy, je dokonale chráněno tak, že může odolati i explosím několika torpéd nebo min. Dieselovy motory, jimiž je loď opatřena, jsou rovněž umístěny na minimálním prostoru a jsou dokonale ze všech stran chráněny pancíři, které zaručují jejich chod i v nejprudší bitevní palbě. Rychlost lodi se odhaduje na 26 uzlů. Na palubě je namontováno šest 11palcových děl v trojnásobně chráněných věžích. Projektil váží 660 liber, může býti vystřelen do vzdálenosti 17 mil, a dělo může býti s veškerou ekonomičností a účinností vypáleno třikráte za minutu. To znamená, že tento typ »kapesního křižníku« je daleko silnější než jakýkoliv obdobný typ cizího desetitisícitunového křižníku a může mu čeliti s neobyčejným zdarem a obstojí velmi úspěšně i proti podstatně silnějším křižníkům o dvojnásobné tonáži.

Hector C. Bywater soudí, uvažuje o těchto faktech, že

»až tyto čtyři bitevní křižníky budou hotovy, bude německá flota nejen s to ovládati v Baltickém moři situaci a dominovati tam, ale bude moci uplatniti svůj vliv a svou váhu i na vzdálenosti daleko větší, neboť pohon Dieselovými motory dává těmto lodím neobyčejně velký radius. Vzhledem k jejich těžkému vyzbrojení a pancířování nebude se jim moci postaviti žádný jiný typ než největší dreadnought. Tato »malá« bitevní loď tak obrovsky přesahuje jak v síle palby tak i ochraně obvyklý typ desetitisícitunového křižníku, že každý takový cizí křižník může zničiti, potopiti a rozdrtiti, aniž při tom utrpí škrábnutí. S tím je třeba počítati.«

Dvanáct nových torpedoborců bylo právě dostavěno. Ač mají pouze 800 tun, jsou to nezměrně rychlé a dokonale vyzbrojené čluny, které se klidně mohou srovnati s neněmeckými typy podstatně vyšší tonáže.

Krom toho byly všechny staré lodě s velkým nákladem a důkladností opraveny, aby sloužily jako cvičné lodě. Tak na př. stará loď »Zähringen«, kterou si Německo musilo ponechati, byla zařízena na řízení bezdrátovou telegrafií. Velká pozornost se věnuje vrhání min a torped a taktickému modernímu výcviku. Angličtí experti soudí, že co do taktického výcviku mužstvo německého válečného loďstva se může nejlepšímu mužstvu cizímu vyrovnati.

Kapitola, jak je námořnictvo ovládáno monarchistickými veliteli s anglofobskými tendencemi a jak byl s nejvyšších míst prosazován rozpočet na nové válečné lodě, ač tyto položky ohrožovaly krajně vládu a způsobily těžkou krisi nové koalice, nenáleží mezi tyto poznámky. Tato kapitola by byla však neméně pozoruhodná, než fakta o překvapujícím rozmachu počtem maličkého německého válečného loďstva, které kvalitou a taktikou se stane vzorem rozhodujícím námořním velmocem. I v tomto směru leží krise a řada problémů, o jejichž rozvinutí nemůžeme dnes ovšem míti ani tušení.

NÁRODNÍ HOSPODÁŘ

Co přináší americký president?

Když po vítězných presidentských volbách začal v prosinci 1920 vůdce republikánské volební kampaně Will Hays vyjednávati s Hooverem o možnosti přijetí křesla tajemníka (ministra) obchodu v kabinetu Hardingově, nebyly hlasy republikánského tisku jednotné o »této« volbě šéfa jednoho z nejdůležitějších resortů tehdejší doby.

Po přepětí hospodářských sil Ameriky za války a po období následovavší konjunktury nastala na podzim 1920 těžká deprese, která přešla rychle v jednu z nejtěžších krisí. Amerika jest zemí extrémů. Proto i bezmezný hospodářský optimismus, podporovaný nebývalým a nikým nečekaným rozmachem výroby i odbytu, byl najednou vystřídán krajním pesimismem, který dovedl otřásti i podniky s miliardovým kapitálem, jako byly na př. General Motors.

Za války Unie nejen že zesílila na domácích trzích — veliký vzrůst nákupní síly nejširších vrstev obyvatelstva — nýbrž podařilo se jí ovládnouti i některé trhy zahraniční, které v důsledku války byly prozatím opuštěny zapracovanou předválečnou konkurencí (blokované Německo, nedostatkem tonáže trpící Anglie). Tím bylo umožněno Spojeným státům zachytiti se zvláště v jihoamerických státech.

Jižní Amerika, získavši značně za války vysokými cenami všech svých produktů, dodávaných Evropě, pocítila citelně ukončení války, po němž ihned následovalo všeobecné povolení velkého napětí sil. V důsledku toho poklesla i kupní schopnost jihoamerických trhů.

Ozvěna této reakce, spolu s nejistými poměry na choulostivém Pacifiku, s rozháranými hospodářskými

i finančními poměry naprosto vyčerpané Evropy, která z věřitele v průběhu jednoho desetiletí se stala velikým dlužníkem Ameriky,*) dlužníkem, o jehož solventnosti bylo tehdy dosti pochybováno, to vše najednou zapůsobilo na hospodářské mínění Unie a způsobilo volání po silné osobnosti, po individualitě, která by jak zevnitř tak i zvenčí byla s to zorganisovat, posílit a stmelit hospodářské vztahy amerického obchodu.

Na toto tak odpovědné místo byl vybrán Herbert Hoover. Člověk, který celý svůj život — po absolvování studií — prožil v cizině, který tedy neznal složení, potřeby a nejbolestivější místa amerického »businessu«, jemuž měl pomoci »na nohy«. Tyto námitky se zdály býti oprávněnými. Skutečnost však ukázala, že »individualita«, po níž voláno, byla silnější, než bylo za krátko některým kruhům milé.

Výsledky sedmileté práce na poli obchodu — při čemž jeho těžiště spočívalo v obchodu zahraničním — ukázal Hoover, co zmohou dvě základní složky, na nichž vybudoval úspěch svého života: schopnost organisační a schopnost pracovní. Tento »outsider« politického a konečně i vnitřního hospodářského života Unie, který přes to, že se příliš politicky neexponoval a šel rovně za svým programem, získal za krátkou dobu tak silnou politickou váhu, že při konventu republikánské strany 1928 byl nejsilnějším kandidátem, individualitou, která nebyla vyvážena žádnou starou politickou kapacitou. Rychlost jeho jmenování a jeho volební kampaň ukázaly, jak dalece zasahuje dnes život hospodářský do života politického.

4. března převzal Hoover otěže vlády Spojených států do svých rukou. Je známo, jak velkou moc má člověk pověřený exekutivní mocí federální vlády Spojených států. Šel do voleb s heslem »prosperity« a jest jisto, že za ním půjde houževnatě dále. Proto lidé, znající hospodářskou a politickou strukturu Unie, jsou názoru, že již dnes se zdá býti jistým, že zůstane v čele Spojených států po dvě volební období, tedy až do 4. března 1937 (podle precedentu, založeného George Washingtonem, nejsou presidenti Spojených států voleni po třetí; tuto zvyklost nezlomil ani Roosevelt, když chtěl prosadit 1912 svoji třetí volbu, opíraje se o to, že poprvé byl zvolen jen vicepresidentem a že po smrti McKinleyově úřadoval vlastně jako úřadující vicepresident; dokázal tím rozštěpení republikánské strany a umožnil zvolení demokrata Wilsona). Ve znamení »prosperity« tedy půjde další vývoj Spojených států v nastávajícím osmiletí.

Ve chvíli, kdy tento muž dosáhnul nejvyššího cíle občana Spojených států a kdy přejímá vlivem událostí značný podíl i na dalším vývoji evropských poměrů, bude zajímavo přehlédnouti jeho životní dráhu. Ta nám ukáže, jak k vlastní přípravě k presidentské hodnosti, k poznání státní a politické konstrukce federální vlády, měl Hoover jen několik let. Byla to leta, kdy nejen byl tajemníkem (ministrem) obchodu, ale jak se všeobecně říkalo, i neoficielním podtajemníkem všech ostatních ministerstev (zasahoval totiž prakticky do práce ostatních resortů, maje k tomu Coolidgeovo schválení). Tedy na druhé straně měl průpravu skutečně systematickou.

*

*) 1910 dlužila Amerika Evropě 5¼ miliardy dolarů, 1920 dlužila Evropa Americe 10¼ miliardy dolarů.

Herbert Clark Hoover se narodil 10. srpna 1874 ve West Branch ve státě Iowa, z četné rodiny (je mu tedy 55 let). Brzy osiřel a za dosti těžkých poměrů studoval, většinou na »vlastní pěst«, a to horní a hutní obor na Stanford University v Kalifornii, kdež dosáhnul 1895 akademického titulu bakaláře svob. umění.

Po krátké praksi v odborné technické kanceláři v San Franciscu byl vyslán do světa, aby pracoval na organisaci a zlepšení těžby v různých rudných dolech. Prožil toto druhé období svého života, až do počátku světové války, většinou na cestách v zámoří. Pracoval v Číně, v Mexiku, v Kanadě, v Australii, v Jižní Africe, v Indii, v Rusku. Roku 1913 přišel do Londýna jako ředitel velké důlní společnosti. Zde byl pověřen čestnou funkcí representanta »Panama Pacific International Exposition«. Nutno připomenouti, že byl vychován v Kalifornii, odkudž měl i také ženu a kde až dosud část roku bydlí, takže všude ve světě propagoval svoji »druhou vlast« Kalifornii, tedy i tuto výstavu (Světová výstava v San Franciscu 1914). Úspěchy, jichž docílil, upozornily na něj a na jeho schopnost organisační i mimotechnické kruhy, takže ihned po vypuknutí války byl požádán, aby přijal předsednictví »American Relief Commission« v Londýně. S počátku bylo hleděno na tuto komisi jako na něco podřadného, proto jejím předsednictvím nepověřen politik, nýbrž jen »člověk žijící v cizině«. Německý vpád do Belgie a ihned na to možnost neutrální Ameriky pomoci zdeptané zemi ukázala, co Hoover dovede. Hoover zachránil ženy a děti Belgie, nebál se vystoupiti aktivně proti okupačním německým úřadům a dodnes jest považován v zemi za jejího zachranitele.

Vystoupením Ameriky do války se situace změnila, současně však se dostalo Hooverovi, již známému svoji houževnatostí a organisační schopností, vyšší funkce: potravinového správce Unie. Nejen, že dirigoval zásoby potravin za armádou do Francie, nýbrž organisoval spotřebu doma, aby nebylo zbytečných ztrát a aby přebytky mohla býti zásobena vyhladovělá Evropa. Po jmenování členem válečné hospodářské rady byl s to vykonávati moc diktátora na tomto poli. Dlouho však ve Spojených státech nepobyl. Byl delegován do Evropy, kdež byl členem Nejvyšší hospodářské rady a předsedou Mezispojenecké potravinové rady a Evropské uhelné rady. Tedy v horečném spádu válečných událostí jistě dosti funkcí, vyžadujících celých lidí.

Na základě svých několikaletých zkušeností (kdy měl příležitost přijíti v styk s bídou rozbitých válečných území) po uzavření příměří seznal, že je nutno ihned pomoci těm, kteří nejvíce utrpěli. Těžiště jeho pomoci spočívalo v odstraňování hladu — v zachraňování dětí. Co na tomto poli dokázal, nezištně, bez nároků na uznání, to máme ještě v dobré paměti. Jeho odbočky »European Relief Council« pracovaly s úspěchem nejen u nás (hlavně na Slovensku), ale i v Srbsku, v Polsku, v Rumunsku, v Arménii, v Rakousku, v Maďarsku, v pobaltských státech a v Německu. Jeho činnost v Evropě skončila na podzim 1920, kdy byl povolán do Washingtonu k jednáním v souvislosti s utvořením Hardingova kabinetu.

Po jeho jmenování ministrem plynula několik měsíců agenda ministerstva obchodu klidně dále svým tempem. To bylo období studia organisace jeho aparátu a potřeb obchodu. Pak přišlo však období reorgani-

sace, jehož provedení bylo nutným v zájmu skutečné prospěšnosti úřadu hospodářství země. Základní zásady, jimiž se Hoover řídil, byly asi tyto:

Morální a intelektuální pokrok národa není a nemůže býti podporován chudobou, je možný jen na podkladě hospodářského rozkvětu země. K tomu přispívá každé zlepšení individuelní životní úrovně — ať již vlastním přičiněním nebo působením celku. Není pravdou, že by pravidelný, těžkou prací vybudovaný blahobyt hnal lid do luxusu a požívačného života. Takový život přinášejí jen rychle a snadno vydělané peníze, často podvodným nebo nezákonným způsobem. Národ jakožto celek se nemůže dostati na scestí zvýšením své životní úrovně, získané těžkou prací a přičiněním. Staré kultury vyhynuly jen proto, že byly vybudovány na blahobytu získaným loupežemi, výboji a vyssáváním držav, provincií a kolonií. Za dnešní hospodářské soustavy již není takovéto bohatství plně možno.

Proto ani spekulace, ani inflace, jak se vyskytla po válce v Evropě, nemůže přinésti širokým vrstvám užitku, poněvadž v zápětí následuje nezaměstnanost a bída. Jen práce založená na solidní hospodářské basi a na uspořádaném obchodním a průmyslovém životě přináší trvalý zisk. Politikou budoucnosti nebude vyvažování politické moci, nýbrž vyvažování hospodářských sil, aby byla upravena plynulá a stálá výměna a směna zboží a práce a aby tím bylo zabráněno depresím a krisím, jimiž se dříve platilo za období konjunktury. Proto dnes nejde o to, zda hospodářský život té které země prožívá období konjunktury (nestálé), nýbrž o vybudování trvalého a stabilního období prosperity. Podkladem prosperity jest přizpůsobení hospodářského života země do té míry základním hospodářským zákonům, aby výsledná situace se utvářela plynule, bez zbytečných vzestupů — konjunktury a také bez škodlivých poklesů — krisí. Prosperita znamená období plynulého chodu hospodářského života, není to žádné slibování konjunktury a tučných zisků. V dnešní hospodářské soustavě každý, kdo chce dělat, si může najít a vydobýt místo v životě a není třeba, aby spekuloval na konjunkturu, kterou by třeba pak draze zaplatil v následující depresi.

Základním předpokladem pro takto chápanou prosperitu jest zvýšení a udržení výše nákupní síly širokých vrstev obyvatelstva. To jest účelem nejvyšší organisace federální vlády v tomto směru: ministerstva obchodu.

Když Hoover přejímal ministerstvo obchodu, bylo toto jedním z 10 normálních vládních departementů, kde se prostě »úřadovalo«. Prvou snahou Hooverovou bylo odstraniti toto pouhé »úřadování« a vybudovati mezi ministerstvem a obchodem, průmyslem a konsumem těsný styk. Vztahy, které by další prací jen zesílily a ztužily.

Jest samozřejmo, že muselo býti začato se základní složkou, s výrobou, na niž navazuje řetěz dalších článků hospodářského života a jeho vývoje. Hoover založil zvláštní komisi pro studium ztrát v průmyslu. Na základě její zprávy (r. 1921) byla pak podniknuta rozsáhlá akce, sledující zjednodušení a standardisování jednotlivých typů výrobků a pracovních pochodů a snížení únavy dělníka. Výsledek této činnosti jest u nás dostatečně znám.

Vládní studijní úřad »Bureau of Standards« byl rozšířen a vybaven potřebnými dotacemi a mocí, takže byl s to dociliti praktických výsledků. Jeho náměty a výsledky šetření jsou doporučovány průmyslu k praktickému upotřebení. Tedy žádný podnik není přímo nucen, aby přijímal navrhované (a vyzkoušené) změny. Přes to však průmysl prací »Bureau of Standards« plně k svému prospěchu využívá.

Po dosažení výsledků zjednodušení a zlevnění průmyslové výroby přikročil Hoover k organisaci odbytu zboží. Zde byly problémy mnohotvárnější a složitější, poněvadž se již nejednalo s několika tisíci zástupci průmyslu, ale šlo o praktickou výhodu 120 milionů lidí. Tato práce, jak Hoover přiznává, není dnes ještě hotova. Přes to však docíleno výsledků, o nichž mohl sníti před deseti lety jen člověk jeho obrazotvornosti.

Předpokladem bylo, aby obchod dostal od výroby jednotné a standardní výrobky. Jeho úkolem bylo vštípiti konsumu, že se může vždy plně spolehnouti na standardní známky výrobků. Mnoho k úspěchu prospělo snížení produkčních výloh na vyrobenou jednotku koncentrací provozu na několika výrobcích, vyráběných ve velkém, seriově. Vypracování trhu do té míry, aby si na tyto výrobky zvyknul, nebylo jednoduché. Hospodářství americké domácnosti ukazuje, že 80% všech nákupů v amerických rodinách provádí žena. Jednalo se tudíž o vychování konsumenta, jenž jest považován v Evropě za velmi vrtkavého. V důsledku návyku trhů na výrobky nepodléhající častým a náhlým změnám bylo umožněno průmyslu v době nižšího odbytu udržovati zaměstnanost na vyšším stupni a tím vyrovnati spodní hladinu vln depresivních období. Obchodu tím umožněno, že nemusel míti tak značných zásob zboží na skladě, čímž se zmenšil kapitál investovaný ve zboží a urychlila jeho cirkulace. Tím však také umožněno menším podnikům uchovati si neodvislost od velkých koncernů a trustů a zápoliti s nimi ve volné soutěži.

Z řad průmyslu a obchodu jmenována řada odborníků a specialistů, kteří jsou odbornými poradci ministerstva ve všech problémech, které toto má řešit. Tím bylo umožněno využití pro celek mnoha zkušeností, které by jinak zmizely anebo by byly užity jen pro jediný podnik.

Tento přímý a stálý styk s lidmi, kteří dělají »obchod«, v prvé řadě způsobil onu ohromnou expansi domácího konsumu, který pak přinesl i rozpětí na zahraničních trzích.

Těžiště Hooverovy činnosti spočívá v zahraničním obchodu. Válka nejlépe ukázala, jak život států úzce souvisí s jejich zahraničním obchodem. Proto také v posledních desetiletích, kdy Spojené státy se staly z dlužníka věřitelem, se stává zahraniční obchod jádrem jejich hospodářské struktury.

Hoover zvláště zdůrazňuje rozpětí vývozu hotových výrobků, neboť na tomto poli zahraničního obchodu závisí budoucí vyvážení hospodářských sil Unie. Obyvatelstvo Spojených států rychle roste a v důsledku toho — poněvadž orná půda jest již téměř všechna obdělána — budou se v budoucnosti vývozy potravin menšit a na jejich místo musí přijíti tovary.

Proto vybudována v ministerstvu obchodu rozsáhlá sekce »Bureau of Foreign and Domestic Commerce«, která pověřena, aby navazovala spojení mezi obchodem vnitřním a zahraničním. Výstavba ministerstva zreorganisována v tom směru, že zrušena teritoriální od-

dělení a místo nich zřízena oddělení podle druhů zboží (oddělení pro potraviny, zemědělské produkty, kůže, stroje atd.), k nim přidružena oddělení dopravní, celní a cizího obchodního práva. V každém produkčním odvětví byl jmenován zvláštní výbor znalců, kteří fungují jako stálí poradci.

Jako v jiných státech, i americké zahraniční úřady podávají zprávy o situaci na trzích, o možnostech expanse vlastní výroby, o odbytových možnostech atd. Tuto službu považoval Hoover za nejdůležitější a proto jí věnoval nejvíce práce. Výsledek možno shrnouti do tří bodů:

1. Vytvoření úřadů t. zv. »Trade Commissioners«, podřízených přímo ministerstvu obchodu; těchto jest 59 (se 49 asistenty); mají k ruce odborné poradce, jichž jest dnes přes 1.200. Pracují zcela samostatně, za podpory konsulárních úřadů.

2. Prohloubení informační služby v tom směru, že jsou publikovány detailní přehledné zprávy o zemích a druzích zboží, obchodních zvykiostech, právních poměrech atd. Tyto informace mají několik serií a jsou prodávány za režijní ceny. Hoover kladl důraz na to, aby každý obchodník a průmyslník, než se pustí do exportu, ve vlastním zájmu znal základní předpoklady pro obchodování s onou zemí.

3. Běžné informace a poznatky rázu všeobecného jsou publikovány periodicky v oficielním týdeníku ministerstva »Commerce Reports«. Látka rozdělena podle druhů zboží. Tím Hoover dociluje nejen správného a včasného informování veřejnosti o tom, co se děje za hranicemi, a kde by se dalo využít možností pro americký obchod, ale může jím i zainteresovat a usměrňovat veřejné hospodářské mínění, jak toho obchodněpolitická situace vyžaduje. Tento nejpřímější stálý kontakt s hospodářským světem byl jednou z hlavních složek, proč americký hospodářský život se přiklonil při volbách na jeho stranu.

Výsledky, jichž bylo dosaženo, jsou více než uspokojivé, a kvalifikují Hoovera pro jeho další úspěšnou činnost jakožto hlavu státu. Jest jisto, že využije vší své moci, aby získal pro organisaci a expansi jak vnitřního tak i zahraničního obchodu Unie další prostředky, a to jak hmotné tak i morální.

V prvé řadě kladl důraz na to, aby zesilovala posice hotových výrobků ve vývozu. Výsledek této snahy ukazují data:

Amer. vývoz milionů dolarů	celkový	tovarů
průměr 1910—14	2.130	654
1922	3.765	1.292
1924	4.498	1.588
1925	4.712	1.957
1928	5.030	5.260

Vývoz hotových výrobků činil před válkou necelých 31%, dnes téměř 45% celkového vývozu.

Že těchto výsledků bylo dosaženo jen cílevědomou prací, jest jisto. Jak tato práce v praksi vypadala, jest vidno z toho, že na př. ministerstvo obchodu udělilo za minulý rok 2,770.000 obchodních informací (tedy téměř deset tisíc v jednom pracovním dnu). Jest ve stálém a přímém kontaktu s více než 22.000 americkými firmami, které mají zájem na vývozu. Odborné kruhy odhadují výši úspor, jež byly učiněny obchodu a průmyslu touto činností, na 40 až 45 milionů dolarů ročně. Toto ministerstvo tedy samo spotřebovalo pro všechnu onu ohromnou práci necelých 10% částky, kterou ušetřilo poplatnictvu.

Tato data nejsou jen poučením pro americké obchodní kruhy, ale měla by býti poučením i pro státy, jejichž hospodářské složení je nutí býti státem vývozním a které mají míti určité směrnice své hospodákské expanse do budoucna. Když někdo docílí úspěchu, říká se u nás »ten měl štěstí«, zapomíná se však, že za tím vším vězí obyčejná dřina. Zdá se, že má pravdu stařičký Edison ve svém rčení: »Genius jest složen z 90% potu a jen z 10% inspirace.« A toto platí i o Hooverovi, neboť jest jisto, že jest hospodářským geniem, a že toho všeho dosáhnul jen intensivní prací.

Hooverovu dosavadní činnost možno rozděliti na několik etap:

1. Doba přípravy k životu, který jej bavil (ukončení studií na Stanford University v 21 letech) a

2. ve kterém dokázal, ve všech dílech světa, že z téměř ničeho, z ruin opuštěných dolů, možno utvořiti něco, co přináší nové hodnoty (toto období jeho života skončilo v jeho 40. roce). Zde dosáhnul nejen úspěchů pracovních, ale i vlastního osamostatnění a jmění.

3. Pro bídu nevinných opustil své výnosné podniky a cele se věnoval službě veřejnosti, která nepřinášela lukrativních užitků, ale těžká břemena. Ve třetím období svého života, kdy nejkulturnější národy soustřeďovaly své nejvyšší úsilí na vytváření zla a bídy, on se snažil zmírnit tuto bídu, zahnat hlad, zachránit děti. A to považoval za svoji povinnost i po válce: pomoci nejen svým, spojencům, ale i dětem bývalých nepřátel, dětem a nevinným.

4. Teprve ve stáří 47 let přichází poprvé definitivně do kapitoly Unie, aby nejen řídil, ale pomohl z krise obchodu ohromného hospodářského tělesa, zbohatlého válkou. Nastává mu nový ohromný úkol, k jehož řešení si přináší jen svoji houževnatost a své organisační schopnosti. Nezná složité machinerie domácího obchodu, nezná ještě složitější machinerie politiky a red tape (byrokracie). Že i na tomto poli docílil úspěchu jest jisto, neboť jediné tyto úspěchy ho kvalifikovaly k nejvyššímu úřadu, který dává demokratický stát svému občanu.

5. V 55 letech nastupuje úřad presidenta Spojených států, aby řídil osudy nejen 120 milionů lidí své rodné vlasti, aby působil značnou měrou i na osudy mnoha milionů jiných, jsoucích v horších životních podmínkách než lid jeho země.

Poprvé se stává presidentem Spojených států muž, který zná Evropu, který zná její bolesti a její bídu. Můžeme věřiti, že tento muž nezklame očekávání v něj kladená, č l o v ě k Hoover, který má více moci než kdyby byl císařem Herbertem I.? *Tych.*

LITERATURA A UMĚNÍ

Alfred Fuchs:

Konjunktura idealismu.

Po Medkově »Plukovníku Švecovi« přišlo druhé legionářské drama, značně slabší, napsané hercem a přímo nabité lacinými scénickými effekty — a zase potlesk na otevřené scéně, zase všecky známky bouřlivého úspěchu. To nelze vykládati již jenom agitací pravice, nebo

nepřátelstvím k levici, tuto zálibu obecenstva není vůbec možno vykládati spiknutím nějakých kritických klik. Mínění galerie je nepodplatné. Změnila se mentalita obecenstva, obecenstvo chce zase mít na jevišti pathos, šlechetnost, romantiku.

Po válce šel na dračku Švejk, dnes jde na dračku Švec. Bezprostředně po válce, kdy lidé si ještě pamatovali veškeru tu mizerii zákopů i zázemí, kdy nebylo téměř jediného ideálu, aby nestál před lidmi odsvěcen a v ubohé své nahotě, lidé chtěli cynismus. Měli rádi knihy a hry, ve kterých se mluvilo sprostě a cynicky. Ani ten cynismus nebyl však tehdy prost vnitřního mravního pathosu. Často jest hrubé slovo vykoupením z nemožné situace, vybavením všech podvědomých revolučních sil, nastřádaných v podvědomí, jest protestem proti konvenční lži. Ale čím se život po válce více očišťoval, čím více se lidé blížili ideálu nejenom čistoty morální, ale i čistoty fysické, čím více rostla a byla ukojována potřeba mýdla, tím více rostla zase záliba v pěkných řečech, v pathetickém slově.

Mnoho z toho pathosu je dutého. Mnoho z toho pathosu je pouhou frází. Naprosto nechceme tvrditi, že by tento pathos měl větší uměleckou hodnotu, protože jest pathosem, a že by cynismus byl umělecky špatný jenom proto, že jest cynismem. Tak jednoduché věci nejsou ani v životě ani v umění. Ale obecenstvo má dnes již jiné požadavky, dnes naplní kasu určitě každá hra, kde je statečný voják, obětavá žena, nehynoucí a nezištná láska k vlasti a všecko to, čeho je tak málo v životě a co lidé tedy hledají v umění, na jevišti, v konvenčních anebo i v uměleckých románech.

Cynism vyšel z mody — idealism a třeba často i jen idealism v uvozovkách do mody přichází. Lidé mají potřebu legendy a zejména mají potřebu opříst si legendou historii československého osvobození. Bezprostředně po válce této potřeby nebylo. Převládala stránka negativní.

Připomněli bychom při této příležitosti fakt dnes již trochu pozapomenutý, že první legionářské drama české napsal — Němec. Byl to profesor pražské německé university, známý filosof Christian Ehrenfels, jeden z nejoriginálnějších současných německých myslitelů, autor pojmu »Gestaltqualität«, který nabyl již dnes jisté klassičnosti v německém myšlení. Ehrenfels nepochází z Čech, nýbrž odkudsi z Horních Rakous a nezná česky ani slova. Ale zamiloval se do historie českého národa a byl také jedním z prvních propagátorů česko-německého smíru, ačkoli jest nefalšovaným arijským Germánem. On to byl, jenž napsal první legionářskou slavnostní hru »Matka legionářova« a věnoval ji presidentu Masarykovi. Hra byla dávána jenom jednou na náklad soukromý a představení propadlo a nedočkalo se vůbec repris. Mělo ovšem své slabiny, neznalf autor přece jenom dosti dobře českého prostředí, bylo v něm příliš mnoho typicky německé romantiky.

Ale přesto jsme přesvědčení, že kdyby se Ehrenfelsovo drama hrálo dnes, že by přes všecky tyto nedostatky se bylo dočkalo i úspěchu jevištního. Dnes teprve je obecenstvo vnímavé pro pathos tohoto druhu. Vždyť v dramatě Ehrenfelsově vystupuje i zosobněná Slavie s pozadím panoramatu Hradčan — a dnešní české obecenstvo má zase živou potřebu barvotisku. Při tom jest myšlenková koncepce hry vážná, neboť jejím autorem byl skutečný myslitel. Zůstane faktem v české historii paradoxním a přece charakteristickým, že Němec, léta v Praze působící se první pokusil o glorifikaci legionářství. Tento fakt mluví za celé knihy o poměru česko-německém.

Jest jisto, že tato vlna pathetického idealismu přejde právě tak, jako přešla vlna neméně extrémního cynismu a jako přešla již vlna všech dadaismů, poetismů a jiných demonstrací nesmyslnosti a revolt proti rozumu. Minula prostě nálada, kterou vyjádřil Freud, když napsal na obálku své knihy motto: »Flectere si nequeo superos, Acheronta movebo«. Člověk nechce již poslouchat naše ptávání ďábla, jenž jest vtělenou neláskou a negací, čím ovšem ještě není řečeno, že by letěl rovnou cestou do náruče Boží. Že by na světě bylo hodně skutečného idealismu, nebude tvrdit ani největší optimista. Musíme dobře rozeznávat mezi opravdovou vlnou idealismu a konjunkturou idealismu. To, co prožíváme dnes, je bohužel zatím jenom konjunktura. Kdo však dovede pod povrchem věcí tušiti ideje, má povinnost, aby pevně zformoval to, co massy pouze tuší. Ten, kdo to dovede, tomu patří budoucnost.

Elie Faure:

Mystika filmu.

Některá kina promítají staré předválečné filmy pro pobavení publika. Směšná mimika herců vyvolává opravdové bouře smíchu. Směji se jako všichni ostatní. Vzpomínám si však, že jsem některé z těchto filmů viděl již v době jejich vzniku. Tenkrát jsem se nesmál, ostatní také ne. Ptal jsem se sám sebe, proč?

Divadlu děkujeme za své předchozí vzdělání. Dnes je to film, který má vliv nejen na divadlo, nýbrž také na malířství, sochařství, tanec, architekturu, ba dokonce i na literaturu. Pro svou nepředvídanou schopnost podati výraz obličeje v jeho celé síle a jednoduchosti, jakož i pohyby tělesné, vrátil těmto pohybům jejich původní ctihodnost. Tím, že film odstranil mimickou konvenci, jíž si žádá fotografie a divadlo, odhalil dynamiku nejtajnější skutečnosti. Nesmírné krásy zpomalovače dráždí některé lidi ještě dnes k smíchu jako dvacet roků staré filmy. Zřejmě povstává v nich náhlé porušení duševní rovnováhy nebo spíše porucha zvyků jejich duševní rovnováhy. Znamená to pro ně ještě neočekávanou změnu v rytmu, jak se rýsuje v jejich představách. Film nás osvobozuje od nekonečně četných ilusí, ba dokonce od lží, aby nás rychle nebo pomalu, podle našich chápacích schopností, vedl do méně ilusorního světa. Učí nás nové řeči takového bohatství a mnohostrannosti, jíž — jak doufám — nevyčerpáme nikdy ani v budoucnosti.

Ve filmu nečekáme poučení ani od vnějších věcí ani od předmětu. Z jeho nitra, z jeho vlastní povahy očekáváme tohoto dobrodiní. Film je nevyčerpatelným hlasatelem nových přechodů, nových nuancí, nových harmonií tónů a hodnot, pohybů a forem, světla a stínu. Jestliže muž síly Leninovy předvídal, že film uchová ruského ducha dnešní doby pro budoucnost, pak tím zajisté myslil cosi podobného. A právě ruský film osvětluje jako bleskem propasti, jež dával tušiti toliko Dostojevský. Tisíce a statisíce odstínů duševních reflexí, o nichž jsme ještě včera ničeho netušili, tisíce a statisíce zlomků hodnot, jež vystupují správným osvětlením, tisíce a statisíce nových meziprostorů, jež se náhle otvírají, jež se pomalu vytvářejí nebo rychle zauzavírají, tisíce a statisíce světelných kmitů se vynořují a opět shášejí, mění se ustavičně, aby změnily pohled na krajinu a na živé bytosti, tisíce a statisíce dojmů tak zvaných neživých bytostí, jichž jsme dříve ani nepozorovali, vrůstají v každé vteřině do věčně se chvějícího života a pohybu života.

Řekl jsem o filmu právě tolik hloupostí jako všichni ostatní. Byli jsme dlouho zvyklí udržovati své výrazy v určitých formách, jež pocházejí z malířství, sochařství, tance, divadla, literatury nebo fotografie. A každý jevil sklon, připojovati film k onomu oboru, který mu byl nejbližší. Většina proto dělala z filmu filiálku divadla, jiní spojovali film s hudbou, jiní opět s výtvarnými uměními. K těmto jsem náležel také já sám. Myslím ostatně stále ještě, že se pro film, kterého se zmocňujeme prostřednictvím očí, připravujeme nejlépe výtvarným uměním. Ale to je také vše: film není ani malířstvím, ani sochařstvím, ani tancem, ani literaturou, ani divadlem, ani fotografií. Je zkrátka filmem. Není odvislý od žádného z těchto umění, ale objímá je všechny a zvětšuje svým působením jejich moc.

Samozřejmě není těžko zjistiti, že mechanické prostředky filmu dávají mu vznikati z fotografie, tak jako jej po stránce citové a sociální spojují s divadlem, zatím co v literatuře nalézá úkoly a svým vlivem určuje její směr. Ale v podstatě je film ovládáním prostoru, tak jako tomu je u nepohyblivých výtvarných umění, a ovládáním času jako u hudby, s níž je spřízněn rytmickým vývojem svých témat. Filmu, jenž je pohyblivou architekturou, daří se poprvé v dějinách, probouzeti hudební pocity, jež se kryjí s časem tím, že vyvolává zrakové dojmy, kryjící se s prostorem. Je to vskutku hudba, která nás jímá okem.

Kdybychom již chtěli říci o malířství, že je svými náměty a svými vlastními prostředky působivější než sochařství, co bychom pak měli teprve říci o filmu, kde se automaticky sjednocují čas a prostor, aby zjednodušily své vzájemné působení?

Nemyslím, že objevení ohně mělo duchovně takovou důležitost jako objevení filmu. Neměli bychom vzhledem k spolupráci vědy a básnictví, vzhledem k úzkému spojení materielního a duchovního vesmíru, spolupůsobení prostoru a času, jež umožňují předvésti nejpozději minulost a nejvzdálenější budoucnost v blízkém prostoru, neměli bychom tu uvěřiti v novou metafysiku či dokonce v nový svět?

Pomysleme tu jen na zpomalovač, který nám ukazuje pohyby svalů klusajícího koně nebo psa, pohyby boxera nebo tanečnice, posvátný let ptáků nebo hmyzu, vlnivý pohyb vody, jež je bičována bouří, působení revolverové koule. Viditelná harmonie je jenom věčným hledáním těžiště. Pádící bruslař a vážka nečiní nic jiného, nežli že svými křivkovými pohyby hledají vždy znova opět ztracené těžiště, jež opět nalézají. Hmotný vesmír odhaluje nám zákony duchovního, jež nalézá v uměleckém ideologickou syntésu, těžiště svých protimluvů a bojů.

Dynamika hmotného dění světa je ospravedlněním duchovního básníka, malíře, hudebníka, filosofa. — Ježíš, Aischylos, Michelangelo, Montaigne, Shakespeare, Rubens, Rembrandt, Spinoza, Newton, Bach, Lamarck se pokusili s největším napětím sil, poučiti nás o tom. Ale kdo jim porozuměl?

Stále se ukazuje jasněji — a za to děkujeme filmu —, že vědecké teorie nejsou davu přístupné, že známe — přes literaturu, hudbu a malířství — pravou tvář světa jenom zlomkovitě.

Ačkoli žijeme zcela v přítomnosti, můžeme se pohroužiti filmem do své vlastní minulosti. Myslili jste na příklad již na to, jak prudký dojem musí míti po dvaceti letech »Kid«, jestliže spatří, jak se sám odvažuje určitých konání, jež v jeho paměti již docela vyhasla? Uměli byste si představiti, jak na něho musí působiti pohled na jeho dřívější život? Neodvažuji se ani pohroužiti se do těchto hlubin. Představte si, že pohlédnete na ženu, kterou jste milovali před dvaceti lety a které již nemilujete. Nebo vám napadne okamžik, jak jste se od ní musili před dvaceti lety odloučiti a jak byste byli málem zemřeli žalem. Představte si, že spatříte dítě, které již je mrtvo!

I když film překročil prah vědomí, přece jen stěží vnikl do naší duše. Potřebuji pomysliti si jen na to — z nedostatku odvahy nejsem toho skoro ani s to — co pro nás film ještě skrývá za nekonečné představy, jak zvětší a prohloubí naše radosti a naše bolesti, jak postaví před nás perspektivy nekonečnosti a věčnosti.

VĚDA A PRÁCE

Dr. *V. Nábělek:*

Známé a neznámé o rakovinách.

Neexistuje jistě na celém světě žádný biologický, fysikální nebo chemický úkaz, který by nebyl v souvislosti s hledáním příčiny rakoviny. Při tom se obyčejně zaměňují následek a příčina, a hledá se léčebný prostředek, o jehož léčivých účincích je otec myšlenky, a obyčejně právě jen on, skálopevně přesvědčen.

Dle mého mínění zapomínáme na jednu velkou mezeru našeho vědění, pro kterou se v dohledné době sotva podaří rozluštiti záhadu vzniku rakovin. Zapomínáme, že objevením buňky jsme nerozřešili záhadu, nýbrž nalezli novou hádanku, že dovedeme buňku sice výborně popsati, tak jako bystrý divoch by výborně popsal aparát radiový, kterému by však stejně nerozuměl jako my nerozumíme buňce.

A už nejméně rozumíme jednomu divu ze života buněk, zázraku buněčného dělení. Buňka rozdělí se podivuhodným způsobem ve dvě stejné buňky, stálým opakováním dělícího procesu povstávají geometrickou řadou miliony buněk, ale kromě toho — a to je stupňování zázraku — tito potomci jediné buňky nejsou stejní. Podělí mezi sebou úlohy a zaměstnání tak důkladně a změní následkem různého způsobu života svůj tvar do té míry, že nevykazují mnohdy ani stopy příbuzenské podobnosti. A třetí stupňování zázraku: všechny tyto buňky, povstalé z jedné jediné, vytvoří tělo a bytost vyššího stupně, podléhají vyšší morfologické a funkcionální disciplině. Jest to zázrak vzrůstu, vzrůstu všech vícebuněčných tvorů z oplodněné buňky vaječné.

Mysleme si přirovnání: zasadíme v naší zahrádce zázračnou cihlu, zaléváme ji, a zázrak počíná: cihla rozmnoží se tajuplným rozdělováním tisíceronásobně; ale nejen to, některé z cihel promění se v žárovky, dráty, roury od vodovodu, okenní tabule atd., a celý tento stavební materiál sestavují neviditelní stavitelé a políři s takovou zručností, že vznikají paláce se zařízením, na které nestačí nejbujnější fantasie orientálních pohádek.

Lidé jsou nespravedliví a neuznalí: má-li zázrak zůstati zázrakem, smí se státi jen jednou za staletí. Pozorujeme-li třeba největší zázrak každý den, i nejhlubší tajemství zevšední. Vidíme všude, kolem nás i v nás, vzrůst; rostou klíčící rostlinky, mladá zvířata i lidé; komu však napadne hledati v tom problém a kdo je si toho vědom, že bez rozluštění této záhady, bez rozluštění problému normálního vzrůstu, sotva se nám podaří rozluštiti problém vzrůstu chorobného, v nádorech? Hledáme marně hypotésu neb jen přirovnání, které by nám objasnilo problém vzrůstu s jeho obdivu-

hodnou mechanikou buněčného dělení. Jak dětsky lehké a snadno pochopitelné jsou teorie vývojové v přirovnání s touto záhadou. Pochopíme poměrně snadno, že tisíciletým přizpůsobením životu ve vodě narostly tuleňům plovací blány; zcela navysvětlitelna zůstává nám však autogenetická záhada, že tytéž plovací blány narostou v několika týdnech obdivuhodnou mechanikou buněčného dělení embryím tuleňů v břiše mateřském.

Kdo jsou stavitelé, kde jsou přesné plány v buňce vaječné a v jádru chámového tělíska, kdo donutí buňky k specialisaci, jaké náboženství poroučí buňkám pracovati a obětovati vlastní egoismus i život ve prospěch celku, jaká disciplina podřídí je bezpodmínečně účelné dělbě práce, a který krutý zákon rozkazuje většině všech buněk zříci se i nejsilnějších pudů všeho živého, totiž pudu rozmnožovacího a bezohledného přijímání potravin z okolí, kdo povoluje, řídí a konečně zastaví buněčné dělení v ranách? Na všechny tyto otázky není dosud odpovědi, většina lidí si toho ani není vědoma, že tyto otázky a problémy existují a že každý osmý z nás zaplatí životem tento dluh, až se někomu snad podaří rozluštiti hádanku, kterou nemilosrdná sfinx nám a o nás postavila.

Největší zlo působí prý dobré úmysly dobrých lidí, kteří si navzájem nerozumí. Nerozumíme-li si sami, musí nám býti odpuštěno, že nerozumíme bytostem ze světa tak odlišného, že nerozumíme buňkám. Je to paradoxní, bohužel v mnoha případech tragické nedorozumění. Největší záhadou jsme sami sobě. Je to přímo absurdní: náš život je výslednicí spolupráce velkých milionů jednotkových částic našeho já, v našem vlastním těle existují vynálezy a vymoženosti nejvyšších kvalit, a my nejen že jim nerozumíme, my přes všechno úsilí nemůžeme ani rozluštit, co ti malí občánkové našeho těla pro nás dělají. Omezili jsme své »já« pouze na pozorování okolí, zůstaneme-li u srovnání našeho těla se státem buněčným, jest naše vědomí pouze ministerstvo zahraničí, jehož úřednictvo, naše buňky mozkové, ve své aristokratické povýšenosti vzdálilo se tak od buněk ostatního těla, že zapomnělo jejich řeč. Jednáme s našimi buňkami jen prostřednictvím našeho sekretáře, vegetativního systému nervového, úřední cestou mnoha instancí, a odcizili jsme se tak od našich vlastních dělníků, že neznáme už řeč lidu a nemůžeme se s ním dorozumět. Přicházíme na ně s nožem a s alkoholem, pozorujeme jich konservované a obarvené mrtvolky jako cizí přírodu a nemůžeme takto ovšem navázati znovu ty dávno zpřetrhané nitky přímého dorozumění. Svět buněk je zcela odlišný od světa makroskopického, platí proň jiné zákony, jiné energie jím hýbají, buňky mají jiné smysly, jiné cnosti a dokonalosti vytříbené do krajnosti dělbou práce, — vzpomeňme jen o kolik jsou třebas v chemii před námi! — mají svá přání, spokojenost, starost a bídu, své boje a smrt.

Jedno je jisto: buňky a jejich společnosti jsou tak jako příroda velmi nesocialistické a nehumánní, z čehož ovšem nenásleduje, že bychom si měli z nich brát příklad. Bezohledná disciplina buněk je podmínkou našeho zdraví a života a běda nám, začnou-li buňky uplatňovati pro sebe utopii rovnosti a stejného práva všem!

Buňky tvorů jednobuněčných mají se v tomto ohledu lépe, mohou hověti bez omezení dvěma nejprimitivnějším pudům všeho živého, pudu rozmnožování a bezohledného přijímání potravy z okolí. Tak dělají to bakterie, kvasinky a celá ta divošská, svobodná a neorganisovaná mládež ve světě buněk.

Zcela jinak mají se věci u kulturních a dobře disciplinovaných buněk těl vícebuněčných, u buněk našeho těla. Zde je konec nevázané svobodě. Epitelová buňka stěny střevní musí jako poctivý pokladník odevzdati svěřený mu kapitál potravy, který projde jeho »rukama«, velké miliony pracujících buněk musí, jako veslaři nějaké galeje, vzdáti se radostí pudu rozmnožovacího, miliony bílých krvinek musí jako vojáci v boj s parasity, aby svou smrtí zachránily život ostatních. Jaká nespravedlnost oproti privilegovaným buňkám mozkovým a pohlavním, oproti svobodnému národu bakterií!

Necítí buňky tuto nespravedlnost? Nezávidí a netouží po svobodě? Nevypuknou v pletivu s oslabenou disciplinou, u organismů starších nebo v dlouho se nehojících ranách, ty dva zmíněné primitivní pudy bezohledného rozmnožování a požírání všeho? Nepůsobí zde jako provokace styk se stále se dělící florou bakterií nebo kvasinek, jak ji nalézáme v traktu zažívacím hlavně při chronických poruchách trávení? Nedají se buňky svést dlouhodobým chemickým nebo mechanickým drážděním k tomu bolševismu, který je nakonec přece všechny zahubí?

Moderní Menenius Agrippa, který by chtěl přivésti stávkující lid ze Svaté Hory nazpět ku práci, mohl by užíti přilehavějšího přirovnání jako o žaludku a pracujících údech: mohl by poukázati na vzbouřené buňky rakovinné, které zaplatí krátké opojení svobodou nakonec přece jen vlastním životem.

Nevěřím v jednotnou etiologii bujení rakovinného. Myslím, a považuji to dokonce za přirozené, že nejrůznější vlivy vnější mohou vyprovokovati zhoubné dělení buněk tím snáze, čím nejistější a oslabenější je jich disciplina. Rozlišujeme málo vnější příčiny bujení, které mohou býti různé a z nichž mnohé jistě známe, od příčiny vnitřní, která leží v buňkách samých a o níž dosud nevíme nic.

Zdá se mi dokonce, že lze snáze pochopiti vznik nádoru jako atavistického zvrhnutí buněk, při němž vezmou převahu dva nejprimitivnější pudy (egoismus a dělení), jak je nalézáme právě u buněk na nejnižším stupni vývoje, u organismů jednobuněčných, jako vysvětliti to, jak to a proč rakoviny v normální tkáni nevznikají. V tkáni rakovinné povstává defekt obdivuhodné buněčné disciplíny a plánovitého dělení, zvrhnou se formativní potence u buněk vysoce organisovaných a diferencovaných, selhává tam ta záhada organisace, která umožňuje a podmiňuje život vícebuněčných. Hledáme v nádoru vždy nějaké plus; myslím, že tam naopak něco schází. Problém rakovinný záleží ve velkém otazníku buněčné disciplíny, o který je tkáň nádoru chudší jako tkáň normální.

Kdyby úspěšnost léčení závisela na počtu vyslovených teorií vzniku, postavil bych teorii stopovou, teorii atavistickou. Důležitý zákon biologických organisací pozůstává v tom, že centrum vyšší tlumí a usměrňuje primitivní reakce jednotek podřízených. U rakoviny stává se neznámá instance buněčné disciplinovanosti z neznámé příčiny nedostatečnou, a přirozeným následkem toho je atavistické zvrhnutí funkcí buněk jí podřízených. Buňky na vysokém stupni vývoje zapomenou »na svou dobrou výchovu« a přejdou do primitivního atavistického stavu buněk na nejnižším stupni organisačního vývoje, do stadia buněk tvorů jednobuněčných.

Jedna rovnice a příliš mnoho neznámých! Nevysvětluje proto tato hypotésa také ničeho, dává nám snad ale direktivy, kde máme rozluštění hledat. Od objasnění podstaty onemocnění, od objevení a vysvětlení disciplinárního aparátu mezibuněčného, jsme myslím ještě velmi vzdáleni. Zbývá nám útěcha úspěšné léčby.

Pro diagnosu bylo by velmi důležité poznati zavčas ochabnutí tkáňové disciplíny. Pro léčení přineslo by novou naději, kdybychom dovedli nějakým způsobem tuto oslabenou disciplínu zesíliti. Všechny naše doposavadní léčebné prostředky pozůstávají buď v odstranění nádoru (operace) nebo mluveno obrazně, rozdáváme »štulce« na slepo, útočíme nějakým způsobem (roentgen, radium) na tu vzbouřenou tkáň. Někdy se po takovém »štulci« buňky skutečně vzpamatují a dělají nějaký čas dobrotu, někdy naopak se ještě více k vzpouře vydráždí. Dokud se nám nepodaří odstraniti vnitřní příčinu bujení, nesmíme mluviti o úspěšném léčení. Léčba hledící jen k zevním příčinám, ať už jsou to chemická dráždidla nebo parasiti, nemá, dle mého mínění, mnoho významu. Nikdy se nám nepodaří ochrániti individuum s oslabenou tkáňovou disciplinou před všemi desorganisujícími vlivy vnějšími. Léčebné metody, jak jich užíváme při infekčních nemocech, nedají se aplikovat u rakovin — byť by i zde hrála infekce důležitou úlohu — poněvadž zde nezabíjí parasit, ale jím vyvolané reakce tkáňové.

Co podmiňuje a posiluje disciplinu buněk? Jsou to nervy? Sekrety? Nevíme, hledáme! Básníci, zapřáhněte svou fantasii do tohoto problému, právníci, pomozte nám nalézti ty nepsané zákony státu buněčného, politikové a státníci, dejte radu, jak ovládnouti vzbouřence a přivésti je nazpět do práce a pořádku! Co nám pomůže celá naše kultura a všechny naše vynálezy, když se nám vzbouří dělníci našeho těla, a my nenalezneme prostředku k potlačení revoluce!

Možná, že nemoc, která oslabuje tkáňovou disciplinu, má název velmi obvyklý: stáří. Příroda nezná slabé stáří, zabíjí nemilosrdně všechno brzo po vyvrcholení tělesných sil. Ochraňuje slabé jen ve věku dětském, slabí starci nenalézají milost v její očích. V domácím pořádku přírody vidíme všude péči o dítě, ale nikde nenalézáme starobní pojištění. Je možné, že splácíme za svůj soucit s bezmocným stářím velkým procentem rakoviny. Při vysokém věku nesestárnout. — to by bylo vysoké umění boje proti rakovině!

ŽIVOT A INSTITUCE

Josef Teichman:

Důstojnictvo jako stav.

I.

Především něco úvodem: totiž jaké jsou u nás dodnes představy o důstojnictvu. Položíme-li tuto otázku dvaceti občanům republiky, zejména těm, kteří se dosud živě pamatují na Rakousko a na jeho c. k. oficíry, možná, že bychom dostali odpověď ku podivu jednotnou. Neboť Rakousko v představě většiny našich lidí, toť především čas od roku 1914 do roku 1918, kdy tato stará monarchie ukázala poddaným jasně a nezakrytě svou pravou tvář. Rakouští důstojníci byli nejen představiteli surového teroru, před kterým v době války musily ustoupiti všechny zákony, nýbrž i jeho hlavními strůjci a vykonavateli.

Hluboká nenávist k důstojnictvu se přenesla i do republiky. Když už všecko rakouské (aspoň formálně) zmizelo z našich očí, zůstal zde bývalý c. k. důstojník — dědictví staré monarchie, jehož se zbaviti nebylo již proto lehké, že hodně bylo důstojníků, jejichž příslušnost byla československá a kteří po převratu se stali čs. státními občany.

Osud těchto lidí nebyl k závidění. Velmi těžko bylo vykládat, že ne všichni důstojníci se provinili a že hodně bylo těch, kteří sami trpěli. Zastat se důstojníků, kteří si toho opravdu zasluhovali, uvádět důkazy o jejich bezúhonnosti atd., bylo nejen málo platné, ale do jisté míry i nebezpečné.

Pro důstojníky platil také docela odlišný systém při přejímání než pro ostatní státní zaměstnance bývalého Rakouska. V ministerstvu národní obrany brzo po převratě byla zřízena t. zv. »Osobní a stížnostní komise« a zvláštní »revisní komise«, jejichž povinností bylo přísně zkoumat a posuzovat minulost a charakter každého přihlásivšího se důstojníka. Takový důstojník, v případě pochybnosti o jeho minulosti, musil pěti hodnověrnými svědky prokázat svou bezúhonnost mravní i národní, a běda, uvízla-li na jeho jméně skvrna. Však i tak ještě bylo dost řečí, že se do čs. armády vetřel kdejaký rakušák.

Ale ani ti důstojníci, kteří se dostali skrze tato »ministerská řešeta«, nemohli se těšiti nějaké zvláštní přízni veřejnosti. Nešťastná uniforma ještě pořád byla červeným šátkem. V kursu byla jen uniforma důstojníka legionáře.

Postupem času, zejména po zavedení jednotné uniformy, toto rozlišování důstojníků v kruzích odborných vymizelo, ale nelze to ještě říci o nazírání širší veřejnosti. Denně se shledáváme s příznaky staré nevraživosti. Ještě leckde uvidíme tentýž, třeba ne již tak okatý odstup od důstojníků, na nichž, řekněme si to upřímně, z bývalého kastovnictví c. k. důstojníků zbyl jen stín. Neboť to, co dříve každého c. k. důstojníka již na dálku rozlišovalo od ostatních občanů (a nemyslím jen uniformu), dnes bychom na našich důstojnících, jako celku, jen velmi těžko hledali. Doba by také vůbec nesnesla, aby nějaký důstojník chtěl, aby mu veřejnost prokazovala víc pozornosti a úcty než na jakou má právo. Říkáme o sobě, že jsme demokraté, dobrá, snad to nebude na celých sto procent, ale jedno je u nás jisté: totiž úžasně málo respektu k něčemu, co by nám jen svou zevní formou chtělo imponovat. A snad nejméně by toho dokázala uniforma.

Však to také po převratě dalo přemýšlení, jak obléci čs. vojenského gážistu, aby té uniformity na něm bylo co nejméně a aby se důstojník tolik nelišil od ostatních občanů, jimž každá hvězdička nebo porta na rukávech byla jen k smíchu. Z rozpaků trochu pomohly uniformy legionářské, ale východiště to nebylo. Skoro naopak, neboť v zápětí nato se vyskytla otázka, jak rozeznat vojáka od nevojáka, když i ostatní obory státní a obecní správy se v napodobení vojenských uniforem začly předhánět.

Dnes po deseti letech je otázkta důstojnických uniforem ještě stále otevřena. Obléci čs. důstojníka asi do takové parádní uniformy jako nosí na příklad důstojníci italští, polští nebo rumunští, je u nás nemožné. Ta

přemíra lesklých odznaků by veřejnost proti důstojníkům jen dráždila. Víme dobře, jaké pobouření bylo proti šavlím a tak by to jen pokračovalo. U nás prostě není smyslu pro nějakou »výjimečnost zjevu«; to vše, čím se jiné země honosí, je nám cizí; v tom podivování se zlatým nárameníkům, střapcům atd., jsme nevyrostli — vyparáděný rakouský generál s vlajícím chocholem a s rudými lampasy na kalhotech budil v nás představu masopustní maškary.

Jde-li dnes důstojník do divadla, na koncert a vůbec někam, kde se musí stýkati s civilními lidmi, zpravidla odkládá stejnokroj a volí civilní oděv, v němž, jak ví, se může mnohem svobodněji pohybovat. Že důstojník dnes chodí do společnosti v civilním obleku, to není jen otázka vojenské správy, nýbrž i otázkou naší veřejnosti, jejího poměru k občanu-důstojníkovi, který, jak zkušenosti ukazují, je v mnohém směru takový, že občan-důstojník bude pomalu nejnesvobodnějším občanem vůbec. Dnes každý důstojník ví, že to, co je dovoleno civilistovi, je někdy naprosto zakázáno nebo společensky všelijak ztíženo důstojníkovi.

Nevím, kdo i pro naše poměry vynašel slovo representace pro důstojníka v tom smyslu, že důstojník se bude musit obávat někam jíti, aby si snad »nezadal« v očích leckterého občana, který si bůhví proč vzal do hlavy, že důstojník je jiný člověk než je on sám. Může-li každý jiný občan jíti kamkoli chce nebo kam ho táhne jeho zájem — důstojník, je-li v uniformě, musí vždycky napřed dobře uvážit, zda tam, kam má namířeno, v uniformě vůbec smí. Vezměme si jen takový případ representace: důstojník a II. galerie v Národním divadle. Řeklo by se, že na tom nic není, ale skutečnost je přece jen jiná. Aby důstojník seděl nebo dokonce stál na galerii, především »nebylo by úměrné jeho stavu«. Zkrátka, takový případ, aby, dejme tomu, kapitán nebo major hledali své místo v divadle za Kč 6—8, se v naší, tak říkajíc, demokratické společnosti, ještě dobře nesnáší. To by byla v očích mnohého občana strašná, lépe řečeno: nepochopitelná věc. Dole na křesle nebo v loži je důstojník zvyklostí, tam se jeho uniforma docela jinak vyjímá, ale na galerii?

To je také stará zvyklost z Rakouska. Rakouský důstojník nechodil do divadla z kulturního zájmu. To vše, co divadlo v kulturním životě znamená, bylo většině lidí úplně lhostejné. Šel-li c. k. důstojník do divadla, pak to skoro vždy bylo jen z důvodů společenských, a tu, samo sebou se rozumí, musil svůj stav náležitě representovat, byť si na to měl třeba vypůjčit. Ale dnes, když se pořád tak zdůrazňuje, že čs. důstojník se má »odrakouštit« a že má svěřenému mužstvu imponovat především převahou ducha, t. j. že se má vzdělávat, je otázkou, co asi takový důstojník má za dnešních poměrů dělat, aby se zachoval. Když to je jen trochu kulturní člověk, pak se bez divadla na dlouho neobejde. Ale protože mu z jeho gáže na křeslo, tím méně na loži nezbývá (zde ovšem je řeč jen o důstojnících nižších hodností, protož právě těm se o tom vzdělávání nejvíc vykládá), chodí aspoň na taková místa, jež jsou jednak jeho příjmům dostupné, jednak že za peníz, který by musil dáti za nějaké lepší místo, může se do divadla podívat několikrát — ovšem v civilu, aby to tak nekřičelo.

A to je v Praze, kde společenský život je rušnější a tím i svobodnější. Jinak to je na venkově, v malých městech, kde t. zv. representace hraje hlavní roli. Na maloměstě se důstojník teprve nesmí »zahodit«, ani když je v civilu, protože se zde lidé znají. A potom se divme nářkům, že důstojník se tak »málo účastní našeho společenského života na venkově« a že »raději dává přednost úzkému kroužku svých kolegů v důstojnických jídelnách«, atd.

Konečně v naší společnosti dosud eksistuje celá řada nepsaných zákonů, které kde kdo může všelijak obcházet nebo je plnit jen na polovic, ale za to dopustí-li se nějakého poklesku důstojník, jě zle.

Tak je to se vším, co důstojník dělá nebo nedělá. Jeho povolání je nejnesvobodnějším povoláním vůbec. Každý jeho krok je střežen nejen vojenskými předpisy, jichž je na fůry, ale i ostatními občany, které je snad těžko přesvědčovat o tom, že dnes je důstojník jen státní zaměstnanec a nic víc.

*

Málokterý stav byl u nás hned na počátku tak podivně složen, jako důstojnictvo. Hned po převratě měli jsme tři druhy:

1. důstojníky legionáře,
2. aktivní důstojníky býv. rak. uh. armády,
3. aktivované záložní důstojníky.

K těmto třem skupinám důstojníků se během času přidružily ještě dvě nové skupiny, takže, vyjádřeno v procentech, dostaneme asi takovýto obraz složení našeho důstojnického sboru:

a) důstojníci legionáři	29·28%
b) důstojníci býv. rak. uh. armády	23·34%
c) aktivovaní záložní důstojníci	18·95%
d) důstojníci vyšlí z čs. voj. škol	14·17%
e) důstojníci jmenovaní z býv. poddůstojníků z povolání	13·75%

zbytek 0·51% připadá na důstojníky z jiných armád.

Co to znamená? Je to výhodou nebo nevýhodou pro stav, který přesto, že jeho původ a složení je tak různorodé, musí navenek vystupovat jednotně? Je nepochybné, že to je nevýhoda, již proto, že mezi těmito skupinami se během času nahromadilo tolik sociálních rozdílů, že dnes již lze jen velmi těžko uvažovat o nápravě hmotných poměrů skupiny jedné, aniž by se tím zároveň nějak nerušily poměry a výhody skupin ostatních. Čekalo-li se, že novým platovým zákonem budou aspoň největší a nejkřiklavější rozdíly mezi těmito skupinami částečně urovnány, pak, jak se ukázalo, byly to naděje předčasné. Platový zákon z roku 1926 tyto rozdíly ještě upevnil a podstatně rozšířil. Zvláště důstojníci nižších hodností vyšli z této t. zv. platové úpravy naprázdno, ba někde i ztratili.

Proto také, možno-li dnes hovořit o důstojnictvu jako stavu, je nevyhnutelné věnovati pozornost tomuto skupinovému rozdělení, neboť jen tak lze pochopit, odkud se berou rozdíly mezi lidmi třeba stejné služební třídy a kategorie, z nichž jednotlivci, přesto, že jsou i stejné vojenské hodnosti, na př. štábními kapitány, se od sebe leckdy liší platově, a to rozdíly někdy opravdu nápadnými.

Sem by také patřily i stížnosti býv. záložních důstojníků, kteří se po převratě stali aktivními důstojníky. Mezi těmito vojenskými gážisty je velmi mnoho těch, kteří byli až do 1. ledna 1926 nadporučíky, jednak proto, že systemisovaných stavů nebylo plně využitkováno nebo že se místy povyšovalo bez jakékoli hranice. Na-

proti tomu důstojník stejného školního vzdělání, který hned po převratě odešel z vojny a vstoupil do civilní státní služby, dosáhl do 1. ledna 1926 již VIII. hodnostní třídy. Platový zákon v červnu 1926 tyto rozdíly, jak již bylo podotčeno, nenapravil, neboť ustanovením o převodu vojenských gážistů z povolání, zařadil tohoto důstojníka do 8. platové stupnice, zatím co jeho stejně starý kolega v civilní státní službě byl podle platového zákona převeden do páté platové stupnice.

Odtud, a jak ještě uvidíme, i odjinud, je třeba vždycky posuzovat všechny otázky tohoto stavu, neboť zde je také hlavní příčina nespokojenosti některých důstojníků — nespokojenosti takového druhu, o kterých se veřejnost jen zřídka dovídá.

Proč, vysvitne hlavně z faktu, jak jsou důstojníci organisováni. Představitelem a mluvčím tohoto stavu je Svaz československého důstojnictva se sídlem v Praze — tedy jakási odborová organisace, ovšem docela jiného významu a působnosti, než jak to vidíme u jiných odborových organisací a pod. Svaz čs. důstojnictva již proto, že sdružuje všecky důstojníky bez rozdílu služeb a hodností, tedy jeho členové jsou jak generálové tak i podporučíci, nemůže; zejména v sociálních otázkách svého členstva, míti podobné volnosti ve svých projevech a opatřeních, jako mají jiné stavovské nebo odborové organisace.

Na toto organisační ochromení ovšem nutně doplácejí všechny skupiny důstojníků ve Svazu sdružené. Poslání Svazu bývá v mnohých věcech omezeno jen na funkci čistě representativní, a to je ovšem velmi málo pro stav lidí, u nichž různost, ba protichůdnost stavovských požadavků nutno vždycky napřed shrnouti v jeden celek. Mohou-li se jiné stavy organisovat především podle své sociální příslušnosti, u důstojníků podobné možnosti v praktickém slova smyslu není. Povaha a celostátní význam jejich služby by takového třídění na dlouho nesnesla, přesto, že rozdíly mezi kapitánem, býv. legionářem, a kapitánem, býv. záložním nebo aktivním důstojníkem nebo dokonce mezi kapitánem manipulační služby kancelářské (býv. poddůstojníci z povolání), jsou již tak zjevné, že je nelze dobře přikrýti ani jednotnou distinkcí stejné vojenské hodnosti.

V I. ročníku »Přítomnosti« se o této věci leccos napovědělo, dokonce z toho byla prudká diskuse, v které se strany srazily v ostré slovní potyčce, takže nechybělo ani takových slov jako »parvenu«, »vyšinulci« s jedné a »zbabělci« a »závistníci« s druhé strany. Již tehdy jaksi přetekla míra trpělivosti mnohého z těch, kdož se považovali za zkrácené proti legionářům. Je ovšem otázka, zda výsledek této diskuse veřejnosti dostatečně vysvětlil, zda jen tyto legionářské výhody a nic jiného jsou příčinou mizerie některých jednotlivců nebo celých skupin. Proto také v čtenáři, který tuto diskusi sledoval, musil nakonec zbýti dojem, že v našem důstojnictvu není něco v pořádku, neboť vycítil, jak se tu srážejí různé sociální a zájmové sféry, z nichž jedna, jsouc vybavena zákonnými privilegiemi, nutně utlačuje druhou, a to takovým způsobem, že tyto skupiny se navzájem potírají i tehdy, když toho není vůbec třeba. Dnes již také nelze dobře stanovit, kdy a zejména v čem tyto skupiny nacházejí společné zájmové cíle. Neboť i když se stane, že nějaká věc je na chvíli sdruží, lze téměř nahmatat, jaké rozdíly mezi nimi stále vyrůstají. Především rozdíly názorové, mající svůj původ v tom, že druh druhu plně nedůvěřuje, protože práva jednoho jsou v stálém rozporu s právy druhého.

Najíti proti tomu nějaký lék je těžké, dokud tyto jednotlivé, zájmově nesourodé skupiny budou ve vojsku eksistovat, t. j. dokud důstojnictvo, aspoň ve své většině, se nebude skládat z lidí, kteří vyšli ze stejného základu, bez náskoku služebních let, hodností a t. p.

Dosavadní stav však ještě potrvá řadu let; s tím je třeba počítat. Leč pro absolventy našich vojenských škol, kteří se dnes nebo později stanou důstojníky, je v této věci obsažena základní otázka kariéry. Podíváme-li se na dnešní systemisaci míst pro důstojníky, uvidíme, že se vůbec nedá očekávat, že by každý důstojník mohl dosáhnouti hodnosti majora před svým odchodem do výslužby. To je fakt, nad kterým se musí každý mladší důstojník zamyslit. Ale systemisace má ještě jiné a daleko nebezpečnější ostří zejména pro absolventy vojenských škol, a to pokud se týče ustanovení důstojníkem. Zákon z roku 1926 stanoví, že důstojníci mohou býti ustanoveni jen na systemisovaná místa. To znamená, že vyřazení absolventi vojenských škol, nebude-li pro ně v té době uprázdněn dostatečný počet systemisovaných míst, budou pokládáni — jak se to již stalo v roce 1927 — organisačně i platově za důstojníky v záloze, a to tak dlouho, dokud se pro ně neuprázdní systemisované místo. Náprava, která se potom v této věci stala, byla jen náplastí na bolest.

Naproti tomu vyhlídky uchazeče, který žádá o přijetí do čs. vojenské akademie v Hranicích, jsou opravdu malé. To nejlépe vynikne, když se porovnají možnosti absolventů jiných škol, pro něž se rovněž žádá takové předběžné školní vzdělání, jako pro vojenské akademiky. Je potom jistě docela dobře pochopitelné, proč do vojenské akademie se hlásí tak málo synků našich boháčů a proč i synkové důstojníků samých jen v krajní nouzi se věnují povolání svého otce.

Tato nechuť se dá vysvětliti také jinak. Býti důstojníkem z povolání, to především znamená naprostou závislost na službě a vůbec na všem, co s ní na první pohled ani nesouvisí. S tohoto hlediska nelze také vojenskou službu s žádnou jinou službou vůbec srovnávat. Vojenská služba již sama o sobě je tak organisovaná, že přímo donucuje každého svého příslušníka, aby jí byl plně k disposici i v takových věcech, o nichž by se řeklo, že jsou ryze soukromého rázu. I o těch se na vojně rozhoduje, a taková rozhodnutí jsou vždycky závazná.

Vezměme si za příklad takovou věc, jako je sňatek. To je, myslím, nejmarkantnější doklad nesvobody vojenských gážistů vůbec. Vojenská služba, její zájem atd., zde vykonává tak dalekosáhlou pravomoc, že je to pro muže, jehož se věc týče, mírně řečeno — nedůstojné. Proto také otázka ženitby důstojníkovy je především otázkou nadřízeného velitelství, u něhož tento musí žádat o povolení a které také rozhodne, zda žadatel smí nebo zda nesmí nazvati svým jménem ženu, kterou si vyvolil. A teď nastává procedura, o které mnohý občan nemá ani tušení. Procedura taková, že by to každý nesnesl, aby v jeho soukromých a citových věcech se hrabali lidé, pro něž je rozhodující jen studená litera služebního předpisu o sňatcích důstojníků. Ale voják, musí se podrobit, byť rozhodnutí o jeho sňatku bylo sebe bolestnější.

POVOLÁNÍ A ZÁLIBY

M. Jiránek:

Zlatý šíp.

Na mořské pláži v Dayton Beach dosáhl v minulých dnech major Seagrave na voze Irwing Special rychlosti 370 km v hodině, což je novým světovým rekordem.

Máme-li hodnotiti tento výkon nepopíratelného významu, nutno jej označiti za výjimečný příklad úspěšného uplatnění technického pokroku a sportovní vyspělosti zároveň. Pohyb rychlostí 370 km za hodinu je cosi téměř se vymykajícího lidským představám o možném. A přece bylo dosaženo tohoto výkonu nejen na stroji sestrojeném člověkem, ale i řízeném rukou smrtelníkovou. Bylo by těžko nalézti výmluvnější příklad síly a velikosti ducha a energie i k poznání moderní technické dokonalosti. Od samého počátku vývoje automobilismu až do roku 1927 nesnilo se vynálezcům a zdokonavatelům tohoto dopravního prostředku, že bude kdy možno dosíci na samohybu podobné rychlosti. Vyvinouti rychlost 300 km za hodinu zdálo se mezníkem, který překročiti není v moci člověka.

Březen roku 1927 již ukázal, že toto mínění je nesprávné. V Anglii byl sestrojen speciální vůz továrny Sunbeams motorem o 1000 HP, a závodník Seagrave dosáhl na tomto stroji rychlosti 327 km. Neuvěřitelné stalo se možným, 300kilometrová hranice byla úspěšně překročena. Tím byl dán signál k úsilí po nových rychlostech, a položena nová otázka, kam posunouti hranici možnosti. Ukázalo se, že rekord Seagraveův byl umožněn sestrojením takového stroje, jaký se dotud na závodních drahách neobjevil. Tehdejší Sunbeam lišil se značně od dosavadních zvyklostí jak konstrukcí stroje tak celkovým vzhledem. Byl to objev svého druhu a úspěch nové myšlenky. Konstruktéři jali se sestrojovati ony obrovské motorické příšery skrývající v sobě netušené množství síly, jež lze proměniti v úžasnou rychlost. Výsledkem úsilovných snah jsou nové rekordy lepší původního výkonu Seagraveova. (Angličan Malcolm Campbell 332 km, Američan Ray Keech 340 km, major Seagrave 370 km.) Využitím nových myšlenek bylo možno za dva roky zvýšiti rychlost na 370 km. Do dvou let můžeme očekávati 400 km. Zlepšiti se za 4 roky o 100 km je téměř zázrak — ovšem, že moderní, ale může nás ještě dnes něco překvapiti? Verneovy utopie stávají se skutečností před našimi zraky a nemyslím, že chvíle, kdy bude dosaženo 400 km vzruší svět více než oněch 300 km.

Nynější rekordní výkon Seagraveův je ovšem divem moderní techniky, a konstruktér rekordního vozu Angličan Irving je jistě geniem ve svém oboru. Nicméně nelze zapomínati na muže, který svým výkonem potvrdil předpoklady konstruktérovy. Major Seagrave je muž, který podruhé se pokusil o nejvyšší rychlost a podruhé zvítězil. Jeho rekord je rekordem vůle, nádherné odvahy, železných nervů a chladného mozku. Jen muž s těmito vlastnostmi mohl zvítěziti v závodu se smrtí. Seagrave, usedaje za volant svého »Zlatého Šípu«, aby proletěl určenou dráhu, sázel na tuto kartu své naděje. Po celý závod ničím nedaje se vyrušiti řídil jistou rukou svůj vůz. Jeho výkon je sportovním výkonem par excellence, jeho odvaha nemá příkladu. Seagrave nejel však svoji druhou rekordní jízdu pro osobní slávu. Anglie trpce pociťovala ztrátu vedoucí posice v největších rychlostech, vyrvanou jí Amerikou, a útok Seagraveův na rekord byl vyjádřením touhy po znovudobytí prvenství a nelze pochybovati, že tato touha byla diktována hospodářskými zájmy mimo sportovního rivalství. Soupeřství anglického automobilového průmyslu s americkým je podkladem boje těchto dvou zemí o nejlepší výkon. Tentokráte zvítězila opět stará Britanie; můžeme tedy s bezpečností očekávati odpověď z Ameriky.

D O P I S Y

Moderní doba a klášterní výchova.

Vážená redakce!

Článek Fr. Kocourka »Ze světa klášterních pensionátů« posvítil do šera, ve které halí církev své výchovné ústavy, dovolujíc návštěvníkům vstup nanejvýš do hovorny — a posvítil také do idylického šera vzpomínek bývalých klášterních chovanek, které nazývají sentimentálně dobu svého věznění nejšťastnější dobou života. Není pochyby, že bude poprask v idylickém zákoutí štěkenského kláštera. Měl by však být poprask v idylických zákoutích mnoha a mnoha t. zv. lepších rodin »obchodníků, velkoprůmyslníků, velkoobchodníků, ředitelů bank a panství, lékařů, lékárníků a odvokátů«, kde mají »dívky životaplné, přemýšlivé a bezstarostné« (podle Fr. Kocourka).

Doba a lidé nejsou totožné pojmy. Lidé duchaplní jsou hned hotovi s charakteristikou doby: žijeme v době pokroku, emancipaci, moderny. Lidé pozorní všímají si lidí. Ale jsme raději duchaplní než pozorní: a tak máme dobu »pokrokovou« — a reakční vládu, dobu »emancipace« — a mladé dívky v klášterních internátech.

Dobu tvoří lidé. Lidi tvoří výchova. Výchova omezovala se dlouho krátkozrace a pohodlně jen na hodiny vyučování. Teprve když mimoškolní život rušivě zasahoval do strojového mechanismu školského aparátu, projevili pedagogové zájem o mimoškolní život — disciplinárním řádem, který podrobně vypočítává, co všechno nesmí žák dělat (vycházky, divadla, hostince, politika atd.). Není tomu tak dlouho, kdy se oficielně přiznalo, že se to neosvědčilo, a volá se po spolupráci školy a rodiny — až na několik nepodařených pokusů dosud marně. Je to jen částečné řešení problému, který je ztížen tím, že mnoho mladých lidí studuje mimo domov. Klášterní internáty najdou vždycky zastánce mezi úzkostlivými a přepečlivými rodiči. Zásluhou článku Fr. Kocourka je, že ukázal pravou tvář klášterní výchovy, v níž se stupňují vady výchovy náboženské (dnes v pedagogických kruzích všeobecně zavrhované) vadami výchovy internátní (u nás vůbec zanedbané).

Myslím, že je třeba určitěji položiti otázku po budoucí internátní výchově (článek Fr. Kocourka zmiňuje se o ní velmi mlhavě a skutečně jen »mezi řádky«): Najde se mezi vychovateli někdo podnikavý, kdo postaví něco lepšího proti klášterním internátům (neboť jen tak je možno jim čelit)?

Čím dříve, tím lépe.

Ph. C. V. Sommer.

NOVÉ KNIHY

Univ. doc. Dr. Josef Kratochvil: Meditace věků. Díl II Filosofie středního věku. V Brně 1929. Nakl. Barvič & Novotný. Cena 30.—. »*Meditace věků* jsou trilogií, jež zachycuje dějinný vývoj filosofického myšlení. Autor snaží se tu vystihnouti věčná pravidla myšlení stanoviti obecné a věčné pravdy vedle pochybných a měnivých domněnek. Prvý díl, který vyšel koncem roku 1927, obsahoval filosofii starověku. Právě vyšlý II. díl pojednává o filosofii středního věku. Práce Kratochvilova spočívá na studiu původních pramenů, z nichž mnohé dosud nevydány, uloženy jsou v českých a moravských klášterních knihovnách.